

Donderdag 15/10/1914 – ochtendeditie

Brief van de Belgische gezant.

De minister van buitenlandse zaken heeft van de Belgische gezant in Den Haag de volgende brief in de Franse taal ontvangen:

Den Haag, 12 oktober 1914.

Mijnheer de minister,

Sedert het begin van de oorlog heeft Holland, naar het schone woord van H.M. de koningin, zijn armen geopend voor de ongelukkigen, die een schuilplaats binnen zijn grenzen zochten.

Die prachtige opwelling van het begin is niet verslapt. Integendeel was in de jongst verlopen dagen, ten gevolge van het beleg, het bombardement en de brand van Antwerpen, alsmede van de verwoesting van de omliggende gemeenten, een zeer talrijke Belgische bevolking gedwongen, een toevlucht in dit gastvrije land te zoeken.

In het vooruitzicht van deze droevige gebeurtenis had de regering des konings aan het kabinet te 's-Gravenhage gevraagd, of het erin zou toestemmen, die vluchtelingen op te nemen. Uwe excellentie heeft mij wel willen antwoorden, dat de Nederlandse regering al het mogelijke zou doen om deze ongelukkigen te hulp te komen.

Ik heb opdracht ontvangen, de Nederlandse regering warme dank te betuigen voor de welwillendheid, waarmee zij de inwoners van Antwerpen en der naburige grensplaatsen heeft ontvangen.

Ik kwijt mij van deze taak met evenveel ontroering als oprechtheid, omdat ik getuige ben geweest van deze spontane uiting van prachtige edelmoedigheid.

Het voorbeeld daartoe is overigens van hogerop gekomen. H.M. koningin Wilhelmina, steeds de eerste om de ongelukkigigen te ondersteunen, heeft zich wel persoonlijk met de arme Belgen willen bezig houden en heeft hun levensmiddelen en warme kleren laten uitreiken

Alle Belgen zijn diep ontroerd en dankbaar over de goedheid van hun noordelijke bureu.

Ik heb de eer, uit naam van mijn landgenoten en voor mijn persoon, uwe excellentie te verzoeken, allereerst aan de geëerbiedigde soevereine van dit land, aan de regering en eindelijk aan het gehele volk onze diepst gevoelde dank en onze onmetelijke erkentelijkheid wel te willen betuigen.

Ik maak van deze gelegenheid, enz.

getekend baron A. Fallon.

Geïnterneerden.

Gisteren namiddag zijn te Utrecht aangekomen de Belgische luitenants Renard en De Linne, benevens een vijftigtal bereden militairen met hun paarden. De militairen zijn gisterenavond doorgezonden naar Assen. De paarden bleven te Utrecht.

Te Breda zijn gisteren namiddag 86 Belgische soldaten geïnterneerd en in de Koninklijke Militaire Academie ondergebracht. Ze waren bij Ossendrecht over de grens gekomen en behoorden tot de bezetting van het fort Stabroek.

De Belgische stafofficieren, die de Breda waren geïnterneerd, zijn naar Amersfoort overgebracht. De Belgische generaal Caster en de kolonel De Mes blijven voorlopig te Breda.

In het militair hospitaal te Breda liggen 25 meest licht gekwetsten.

Te Aardenburg zijn 40 Belgische lansiers geïnterneerd, onder wie drie luitenanten en een kapitein, die met een schotwonde in een been opgenomen is in het plaatselijk ziekenhuis. Bij Sint Laureins waren zij na een schermutseling de Hollandse grens overgedreven.

Bureel van weldadigheid Antwerpen.

De secretaris van het weldadigheidsbureel van Antwerpen verzoekt de dokters der armen en beambten van het armbestuur, die in Holland verblijven, zich onmiddellijk ter beschikking te komen stellen van het bestuur, Blindenstraat 9, Antwerpen.

Belgische vluchtelingen.

Een nader overleg met de Duitse regering, omtrent de terugkeer van de Belgische vluchtelingen, is onvermijdelijk gebleken. De regering heeft inmiddels met de meeste spoed dat overleg ter hand genomen, maar nog niet zodanig antwoord ontvangen, dat zij afdoende maatregelen voor de terugkeer zal kunnen nemen.

De directie der staatsspoor heeft maatregelen genomen, opdat de doorvoer van Belgische vluchtelingen uit Noord-Brabant en Zeeland naar de andere provinciën regelmatig dan tot dusverre zal plaats hebben.

Verschillende extra treinen, waarmee het vervoer kosteloos plaats heeft, zullen zo nodig ingelegd worden. Daaromtrent is met steuncomités geconfereerd.

Hedenmorgen zullen twee extra treinen van Vlissingen vertrekken om ongeveer 1500 Belgische vluchtelingen uit Zeeland, Bergen op

Zoom en Roosendaal naar Nijmegen, Zwolle en Assen te vervoeren, waar ze voorlopig gehuisvest zullen worden.

Onderstand vluchtelingen uit België.

De minister van binnenlandse zaken heeft de burgemeesters, voor zover in hun gemeenten zich vluchtelingen uit België bevinden of bevonden hebben, die van gemeentewege zijn ondersteund, door tussenkomst van de commissarissen der koningin in de onderscheiden provincies, verzocht, aan hem opgave te zenden van de verstrekte ondersteuning, op staten, volgens aangegeven model.

De kosten en de in geld verstrekte ondersteuningsbedragen zullen door kwitanties moeten worden gestaafd.

Uit Breda meldt men ons:

De toevloed van vluchtelingen was heden te Breda weer bijzonder sterk, zodat er dekens te kort waren en de mensen zelfs in de grote kerk en militaire rijsscholen gehuisvest moesten worden. Heden zijn er bijna 3000 vluchtelingen door het comité gevoed. Morgenochtend zullen 1600 uitgewekenen naar Boxtel vervoerd worden. Wegens het te Bergen op Zoom geconstateerde geval van roodvonk zijn te Breda geen vluchtelingen afkomstig uit Bergen op Zoom toegelaten.

Uit Vlissingen meldt men ons:

Om hier plaats te maken, zullen morgen enige gewonden per boot naar Rotterdam worden vervoerd. Heden zijn hier weer 17 gewonden aangekomen, van wie 15 naar Middelburg werden vervoerd. Een hele karavaan vluchtelingen werd naar Middelburg getransporteerd, omdat hier nog steeds zeer vele uitgewekenen aankomen. In de namiddag was de toevloed ontzettend. Er zijn negen nieuwe gebouwen, waaronder twee kerken, in gebruik genomen. Er

zijn 17.000 behoeftigen aanwezig; in elk gezin voorts een of meer gegoeden.

Prof. Niermeyer seint ons uit Bergen op Zoom:

Na een tweedaags bezoek aan Bergen op Zoom veroorloof ik mij, u wat uitvoeriger over de toestand in te lichten.

Men schat het aantal bij burgers ingekwartierde vluchtelingen in dit stadje van 2500 huizen op 10.000. In kerken, scholen en andere gebouwen zijn er enkele malen meer ondergebracht. Het totaal is misschien 50.000

Brood en dekens worden voldoende gezonden, evenals de meeste levensmiddelen, maar aan melk is grote behoefte.

Het aantal in de bossen verblijvenden is sterk verminderd, maar een aantal kampen heb ik nog gisteravond bezocht. Het zijn meest boerenmensen, die niet zo naar de stad trekken als de Antwerpenaren. De meesten lagen tussen Putte en Ossendrecht, sommigen in eigen wagens, anderen in tenten van loof en takken of los om de vuren. Vijfhonderd in de droogplaatsen van een steenbakkerij. Bij deze dorpelingen is de angst voor de Duitsers begrijpelijkerwijze groot

De dorpen Ossendrecht, Putte en Hoogerheide zitten volgepakt, dikwijls bij elke boer 100. Onbeschrijflijk was de aanblik van de slapenden in de eenvoudige dorpskerken, op stro tussen de smalle banken en op de stenen vloer, dicht aaneen neergelegden. Overvolle schoollokalen met afschuwelijke atmosfeer, evenzo in het stadje

En nu heeft de regering de extra treinen laten vervallen en het kosteloos vervoer met treinen en boten stopgezet. De vaart naar Holland is door de visserijpolitie afgesloten. Reeds waren vier grote

schepen te Bergen op Zoom volgepakt. Men weet niet, waar deze mensen nu weer te bergen. Per trein worden alleen betalenden vervoerd.

Het grote probleem is natuurlijk de terugkeer naar Antwerpen. In het gunstigste geval duurt het stellig nog enkele weken, eer Bergen op Zoom, Roosendaal en Breda uit hun ondraaglijke toestand worden bevrijd, indien de afvoer naar overig Nederland gesloten blijft. Deze laatste maatregel had naar mijn mening niet genomen mogen worden, zolang terugkeer naar Antwerpen niet op grote schaal is aangevangen, en moet mijns inziens onmiddellijk worden herroepen. Het gevaar, dat de heer A. C. Bos gistermorgen in dit blad voor Roosendaal signaleerde, is voor Bergen en de dorpen even groot. Bij verdeling over het land heeft overal medisch onderzoek plaats. Hier is dat onmogelijk. Deze steden dreigen de dupe te worden van dit besluit.

De in dit blad meegedeelde proclamatie is tegenover de vele onontwikkelden en bevreesden buitengewoon onhandig. Velen hoorde ik zeggen: "Het enige, wat de Duitser zelf ondertekent, is een dreigement, namelijk dat de onschuldigen zullen lijden met de schuldigen: wij weten, wat dat wil zeggen".

Terugkeer van Bergen op Zoom uit zal voorlopig zeer moeilijk gaan, daar de spoorlijn ontredderd is. Het trampersoneel weigerde hedenmorgen verder te gaan rijden dan de grens.

Het argument der regering, dat het overal vol is in het land, wordt hier terecht betwist. Er zijn uit verscheidene plaatsen aanvragen om vluchtelingen te zenden, waaraan niet voldaan kan worden door de opheffing van het kosteloos vervoer.

Ik wil voorlopig op personen zo min mogelijk kritiek oefenen, maar moet toch mijn verwondering erover uitspreken, dat het verzoek van de viceregeringscommissaris aan Bergen op Zoom en Roosendaal zo kort is geweest. Elk dezer steden had een eigen krachtige regeringscommissaris nodig.

Hulde aan de mannen, die zo goed mogelijk orde in de chaos brengen.

De bisschop van Breda heeft dispensatie verleend van de onthoudingswetten voor in het bisdom vertoevende Belgische vluchtelingen en de gezinnen, waarin zij gehuisvest zijn.

Onder de vluchtelingen te Groningen zijn enkele soldaten ontdekt: ze worden geïnterneerd.

De haringhandelaars te Vlaardingen hebben besloten, twee wagons haring te zenden aan de Belgische vluchtelingen en wel een naar Roosendaal en een naar Bergen op Zoom

Onder de Belgische vluchtelingen te Oirschot bevindt zich een vrouw van 102 jaar.

Rotterdam. Belgische vluchtelingen.

Gisteren namiddag hebben Belgische uitgewekenen, die niet tot de onbemiddelden behoren en tijdelijk hier ter stede verblijf houden, weer vergaderd. De opkomst was zeer groot: de beide bovenzalen van Boneski aan de Coolsingel waren propvol, en op de gangpaden, op de trappen, buiten het gebouw waren er honderden die geen toegang tot de bijeenkomst konden krijgen.

Wat van de bestuurstafel werd medegedeeld of voorgelezen, werd in het midden der vergadering herhaald.

De leiding van de bijeenkomst berustte weer bij de heer S. A. van Bosten, kunstschilder te Borgerhout, die na de vergadering geopend te hebben, mededeelde dat het comité hem tot voorzitter had benoemd. (Applaus).

Onder luide en geestdriftige instemming werd besloten het volgende telegram aan de koningin en prins Hendrik te zenden:

“Aan H.M. de koningin en Z.K.H. de prins van Nederland.

De Belgische vluchtelingen te Rotterdam, doordrongen van bewondering, het hart overlopend van erkentelijkheid voor de edelmoedige gastvrijheid, die Nederland gunt, besluiten eenparig bij geestdriftige toejuichingen aan H.M. en aan uwe Koninklijke Hoogheid een telegram te zenden van dank. Ze verklaren geen voldoende, passende woorden te vinden om krachtig genoeg de diepe erkentelijkheid uit te drukken, waarvan zij doordrongen zijn. De Belgen, die nooit het zo gulhartig onthaal zullen vergeten, die hen te beurt viel in het edele Nederland, bieden u Majesteit en uw Koninklijke Hoogheid hiermee wel de uitdrukking aan van hun diepe eerbied en van hun eeuwige erkentelijkheid.”

Hierna werd de volgende brief van de burgemeester, gericht aan het comité, voorgelezen:

Mijne heren,

Uit het in de pers opgenomen verslag van uw op gisteren gehouden vergadering heb ik met voldoening gezien, dat gij waardering koestert voor de wijze, waarop de Rotterdamse burgerij de Belgische uitgewekenen heeft ontvangen. Wat mij betreft, kan ik verzekeren, dat de burgerij deze gastvrijheid met grote bereidwilligheid heeft bewezen.

Intussen mag ik er de ogen niet voor sluiten, dat het gedurende langere tijd huisvesten en voeden van zoveel gasten de krachten van velen der minder gegoeden hier te boven gaat. Wijst dit reeds op de wenselijkheid van een spoedige terugkeer naar Antwerpen en omgeving, het schijnt mij bovendien ook in het belang der uitgewekenen zelf gewenst, die zich toch zeer zeker gelukkiger zullen voelen in hun eigen omgeving en daar ook eerder de middelen zullen vinden, om in hun onderhoud te voorzien.

Uw aandacht vestigend op de in het bijgaande exemplaar van het Handelsblad opgenomen proclamatie van de Nederlandse generaal van Terwisga, meen ik als mijn overtuiging te mogen uitspreken, dat tegen terugkeer thans geen bezwaar meer behoeft te bestaan, en dat deze kan plaats hebben, zo spoedig als de afvoer van zoveel tienduizenden uit Nederland mogelijk is.

In deze omstandigheden meen ik aan het oordeel van de vergadering de vraag te mogen onderwerpen, of het niet op haar weg zou kunnen liggen, om de minder ontwikkelde, minder gegoede landgenoten gerust te stellen en op te wekken tot terugkeer. Ik twijfel niet, of ze zullen gaarne de raad volgen van mannen, wier goede naam en betrouwbaarheid hen uit de Antwerpse samenleving bekend zijn. Ik geloof, dat jullie zeer in het belang uwer stads- en landgenoten zouden handelen, door in de door mij aangegeven richting uw invloed te willen aanwenden.

Met de meeste hoogachting, enz.

Was getekend A.R. Zimmerman.

De voorzitter merkte hierna op, dat hij de brief van de burgemeester gaarne had voorgelezen, evenals hij elk stuk, dat aan het comité zou worden gericht, ter kennis van de vergadering zou brengen. Van het

geven van raad aan, van het oefenen van invloed op de aanwezigen meende hij zich evenwel te moeten onthouden. Na de brief van burgemeester Zimmerman gehoord te hebben, moest eenieder doen, wat hem in de gegeven omstandigheden het best leek.

Het comité wacht op beter nieuws uit Antwerpen en als het dit, naar het hoopt spoedig, heeft, zal het zo gauw mogelijk ter kennis van de vluchtelingen worden gebracht.

In dit verband deelde de voorzitter nog mee, dat de heer Theo Tilkens heden per auto naar Antwerpen trekt, om een uitgebreid en nauwkeurig onderzoek naar de toestand in de gevallen stad in te stellen. Zodra de heer Tilkens rapport van zijn bevindingen aan het comité uitgebracht heeft, zal dit ter kennis van de uitgewekenen worden gebracht.

Onder luide toejuiching werd nog besloten, toestemming te vragen tot het aanplakken van de volgende dankbetuiging:

Belgisch comité.

De Belgische vluchtelingen te Rotterdam, verenigd op een zeer talrijke vergadering, hebben bij lange en geestdriftige toejuichingen hun warmste en hartelijkste dank gestemd jegens de burgerlijke en krijgsoverheden, de verschillende hulpcomités, de pers, alsook de ganse bevolking, die zich zo ijverig en broederlijk verplicht om hen ter hulp te komen. Zij verklaren, dat zij nooit het zo liefderijk, zo gul onthaal zullen vergeten, dat hen hier te beurt valt en zij zullen er in het diepst van hun hart een onvergankelijke herinnering van erkentelijkheid aan bewaren

Er werd tenslotte een collecte gehouden tot dekking van de kosten van vergaderen, enzovoort.

Vrijdagnamiddag zal er weer een bijeenkomst worden gehouden.

De aankomst van de Belgische regering te Havre.

Parijs, 14 oktober. Uit Havre wordt gemeld dat het stoomschip Pieter de Koning met de leden van de Belgische regering aan boord, vanavond om 6 uur de haven is binnengelopen. Langs de kade stonden territoriale troepen, jagers te voet en bereden gendarmes geschaard. Zodra de Pieter de Koning had aangelegd, ging minister Augagneur, afgevaardigde van de Franse regering, gevolgd door verschillende officiële personen, aan boord om de aangekomenen welkom te heten. Vervolgens begaf de stoet zich naar het stadhuis, waar een receptie werd gehouden. Daarna ging de Belgische regering naar het gebouw der Zeilvereniging dat tot haar beschikking is gesteld.

De openbare gebouwen en ook particuliere woningen te Havre hebben de Belgische, Franse en Russische vlaggen uitgestoken. Er was een grote menigte op de been, welke de Belgische regeringspersonen toejuichte.

De Duitsers in België.

Berlijn, 11 oktober. Het hoofdkwartier deelde vanmiddag mede:

De vijand, bij wie zich een deel van de bezetting van Antwerpen bevindt, trekt zich haastig ten westen van Gent naar de kust terug.

Roosendaal, 14 oktober. Gisterenavond is het grensstation Essen door de Duitsers opgeëist en hedenmorgen door Duitse troepen bezet. Gisterenavond is een Duitse grenscommissaris in Roosendaal gekomen om met de stationscommandant het verkeer te regelen.

Terneuzen, 14 oktober. Uit Gent heden langs een omweg over de grens gekomen vluchtelingen delen mede dat er daar een troepenmacht van meer dan 100.000 Duitsers is gelegen. De soldaten logeren in grote lokaliteiten, de officieren zijn bij de gegoeden ingekwartierd. Het leven gaat zijn gewone gang, de winkels zijn geopend en de fabrieken werken. Opvorderingen worden met bons betaald.

Sas van Gent, 14 oktober. De Duitsers gaan voort uit Antwerpen grote troepenmassa's te verplaatsen in westelijke richting. De bondgenoten zijn ten westen van Gent teruggedreven

De vluchtelingen uit de Belgische grensdorpen zijn, nu blijkt dat de Duitsers zichzelf correct gedragen, voor een deel reeds teruggekeerd; overal manen de Duitsers de bewoners aan toch niet te vluchten. Verlaten huizen worden door de troepen opengebroken om er een onderdak te vinden; ik zag te Zelzate een door de bewoners verlaten herberg, waar 14 Duitsers de nacht hadden doorgebracht. Ze hadden alles wat eet- of drinkbaar was opgemaakt, maar niets vernield, zelfs de portretten van het Belgisch koninklijk paar hadden ze op hun plaats gelaten. Waar de bewoners gebleven waren, werd alles betaald, kleine bedragen in contant geld, grote bedragen met bons.

Te Zelzate dreigden gisteren tonelen, zoals zich elders hebben afgespeeld; er ontstond namelijk een paniek toen in het dorp twee geweerschoten werden gehoord. Het bleek dat een door de angst plotseling krankzinnig geworden man de geweren van een Duitse soldaat had trachten weg te nemen. De soldaten konden de waanzinnige niet meester worden en om hulp te krijgen losten de twee hun geweer. De krankzinnige werd overmand en lag hedenmorgen, zacht grommend van woede, gebonden in een stal. Hoe groot de vrees voor de Duitsers zo onder de dorpelingen is, bleek mij toen ik te Ertvelde, een dorp op 8 km van Zelzate, wilde logeren.

De mensen zagen mij aan voor “een Duits” en overstelpten mij met weldaden, me verzoekend aan de Duitse soldaten, als ze kwamen te vertellen dat men mij goed behandeld had. De toestand was zeer pijnlijk en of ik ook verklaarde dat ik Nederlander ben, niemand wilde me geloven, totdat de zoon van de gemeentesecretaris, die me persoonlijk kent, hen uit de droom hielp.

Aardenburg, 14 oktober. Volgens vluchtelingen uit Oostende is het Belgische leger ingescheept. Aan particulieren wordt de overtocht geweigerd.

Te Eeklo, door de Duitsers bezet, is alles rustig.

Breda, 14 oktober. Iemand, die heden te Antwerpen is geweest, vermeldt, dat op de weg nog bijna geen terugkerende vluchtelingen waar te nemen waren. Ook te Antwerpen was het nog bijzonder stil. De toegang tot Antwerpen is zeer gemakkelijk, doch het vertrek wordt niet toegestaan, tenzij men van een pas is voorzien, die zeer moeilijk verkrijgbaar is. Op de voornaamste punten van de stad hebben de Duitsers mitrailleuses opgesteld en zandversperringen opgericht. In Antwerpen bevinden zich thans vrij veel troepen, meest oudere landweerlichtingen en marinesoldaten. Hun gedrag is onberispelijk.

De uittocht uit Oostende.

Londen, 14 oktober. De oorlogscorrespondent van de Daily News in België beschrijft de uittocht van vluchtelingen uit Oostende. Hij seint:

Ik ben vanavond om 6 uur te Sluis op de Nederlandse grens aangekomen, als een van het grote leger vluchtelingen uit Oostende. Het leek of heel de bevolking van de tevoren zo bedrijvige stad weldra in Nederland zou zijn. Een paniek had de mensen bevangen, toen 's morgens om 9 uur een taube weer twee bommen had

geworpen, een in de nabijheid van de loodsen van de vliegtuigen en een bij het hospitaal. Deze laatste veroorzaakte brand in een brouwerij. Het vliegtuig werd hevig beschoten door de Belgische kanonnen, doch de afstand was te groot.

Een grote Belgische troepenmacht was de stad binnengetrokken, doch begon tegen de middag weer af te trekken. In de verte was kanonvuur hoorbaar. In de straten bewoog zich een dichte menigte vluchtelingen uit naburige gemeenten en ook de mindere stand van de bevolking der stad zelf verdrong zich daar, voornamelijk voor de gebouwen, waar passen om het land te verlaten worden uitgereikt. Duizenden mensen stonden op de strandboulevard naar zee te kijken, alsof vandaar hulp zou opdagen.

Om 2 uur 's middags werd tot algemene ontsteltenis kennis gegeven, dat vandaag geen boten meer naar Engeland zouden vertrekken. Bij het station stond het vol mensen, die luidruchtig doende waren om middelen te zoeken, teneinde weg te komen. Bijna alle welgestelden hadden de stad reeds op de een of andere wijze verlaten.

De strandboulevard, gewoonlijk zo druk en bedrijvig, zelfs in deze tijd van het jaar, was inmiddels nagenoeg verlaten; alleen groepjes armelijk geklede mensen stonden er met pak en zak bijeen. Ze schenen alle hoop om het land uit te komen, te hebben opgegeven. Sommigen schreiden, doch de meesten bleven onverstoorbaar kalm.

Het was een jammerlijk gezicht, de stromen gewonde en verbonden soldaten door de straten te zien strompelen, sommigen op krukken, anderen elkaar voorthelpend naar de boten van het Rode Kruis, die op hen lagen te wachten.

Alle beschikbare boten waren blijkbaar bestemd om hen te vervoeren en dat was de reden, waarom de passagiersdiensten waren geschorst.

Alle winkels hadden de luiken voor de ramen gedaan en toen ik er 's middags om half twee eindelijk in slaagde er een te vinden waar burgerschoenen te koop waren voor gepasporteerde soldaten, kon de winkelierster bijna niet spreken door haar tranen. De trieste toestand waarin de stad thans verkeerde, deed zich nog sterker gevoelen door de tegenstelling met het luchthartige aanzien dat Oostende in gewone tijden heeft en met de militaire bedrijvigheid van een paar dagen geleden. Het was nu algemeen bekend dat de regering naar Havre was vertrokken. Een dozijn Engelse dagbladcorrespondenten en fotografen zijn gevangen gemaakt, doch gelukkig had ik een paar dagen geleden de voorzorg genomen mij een fiets aan te schaffen, wat mij het onplezierige van een moeilijke aftocht over zee heeft bespaard.

De afgelopen nacht heb ik met een klein gezelschap kooplieden uit Oostende op de kale banken van een lokaal in een kloosterschool te Sluis geslapen. Voor elk een deken was al wat de goede monniken ons konden geven, want wij behoorden tot de laatst aangekomenen. Het schoollokaal was die dag voor een Engelse les gebruikt, en op het bord stond met krijt geschreven: "A friend in need is a friend indeed." De laatste anderhalf uur van onze tocht waren we tot op de huid toe nat geworden door een dichte mist, en duizenden zijn in de ellendigste toestand de grens overgetrokken. Er waren tal van kleine kinderen die op de arm werden gedragen en heel wat aardige meisjes van Oostende en Blankenberge zag men door de modder sjouwen met hun kokette schoentjes en kousen. Wanneer de krachten hen begaven, werden ze weer aangespoord door het geboem van de kanonnen uit het zuiden.

In Sluis heb ik mensen ontmoet, behorende tot de gezeten burgers van Oostende, hoteleigenaars, winkeliers, rustende dokters, advocaten enzovoort, die nu haast geen cent meer op zak hadden en erg blij waren dat ze nog 15 cent voor een kop koffie konden betalen en de op die manier veroverde stoel mochten behouden om er de nacht op door te brengen.

Per auto naar Antwerpen.

Roosendaal, 14 oktober. Zoveen kom ik terug uit Antwerpen. Vanmorgen vroeg waren wij, voorzien van de nodige aanbevelingsbrieven, daarheen vertrokken met twee auto's. Een van de heer A. Laane, de bekende Roosendaalse bankier, die als consul van België deel uitmaakte van deze Nederlandse deputatie, en een van de heer Floris Vos, uit Naarden, die hier van zaterdagochtend voortdurend bezig is geweest om voedsel rond te brengen aan hongerige vluchtelingen en zieke en uitgeputte mensen van de wegen op te nemen. Het kleine gezelschap Nederlanders stond onder leiding van de onvermoeide professor Meijers,, die zich hier de laatste tijd door zijn organisatie zo verdienstelijk gemaakt heeft voor de uitgewekenen. Voorts trokken mee de heer Van Welie, voorzitter van het Roosendaalse steuncomité, en nog enkele andere mannen, die van het moeilijke vraagstuk der verzorging van de vluchtelingen door de praktijk van eigen arbeid, vaak dag en nacht door, volkomen op de hoogte zijn. Het doel van de tocht was, om door overleg met de overheden in Antwerpen te komen tot een helder inzicht omtrent wat er nu met de reeds op anderhalf miljoen geschatte Belgen in ons land moet geschieden, en vooral om te trachten door dit overleg en door het aanzien van de toestand zo mogelijk te komen tot een zo spoedig mogelijke terugzending van deze drommen naar Antwerpen en hun haardsteden elders in het zwaar beproefde land.

Dankzij onze papieren passeerden wij gemakkelijk de Nederlandse wachtposten, die anders ten strengste het verbod van uitvoer voor auto's handhaven. Onze beide Nederlandse wagens waren dan ook vermoedelijk de eerste, die sedert het begin van het beleg van Antwerpen, tot de weg naar de gebombardeerde stad werden doorgelaten. Dat was bij Putte. Vlak over de grens was een Duits officier met onze Nederlandse officieren aan de andere kant in kameraadschappelijk gesprek. Hij complimenteerde hen, omdat ons land zo voortreffelijk zijn neutraliteit bewaart. en hij betuigde er zelfs zijn leedwezen over, dat de Duitsers genoodzaakt geweest waren een Nederlandse soldaat, die over de Belgische grens afgedwaald was, te interneren.

Het legerbestuur had de goede tact gehad om hier een Duits officier te zenden, die niet alleen aan een aanzienlijke Nederlandse familie geparenteerd is, maar die ook zeer zuiver Nederlands spreekt. Uiterst innemend kwam hij naar onze auto's toe en stelde zich als von Langen voor aan het gezelschap. Zodra hij van de voorgenomen zending vernam, was hij aanstonds bereid niet alleen een Passierschein voor onze wagens aan te vragen, maar ook om daar op te laten zetten, dat men die ongehinderd moest laten terugkeren. De eigenlijke grenswacht was betrokken door bronsbruine marinematrozen, met een groot aantal hunner officieren, die er allen even onberispelijk uitzagen. Terwijl in de tot bureau van de commandant ingerichte taverne de autopassen in orde werden gemaakt, spraken de zeeofficieren triomfantelijk met ons over de spoedige val van Antwerpen. "Had ge dat ooit kunnen denken?" vroegen ze. "En heel de wereld zal verstomd staan, wanneer later uit de geschiedenis blijkt wat een klein aantal Duitse troepen deze versterkte stad heeft genomen. Wij waren zeker minder dan een vijfde deel van de Belgisch-Engelse verdediging. En wat hebben we gelachen dat zij er zo ingevlogen zijn. Dat onze listen zo schitterend

gelukt zijn, die de indruk moesten maken alsof we honderdmaal sterker waren dan ons klein aantal troepen.”

“Zet de Nederlandse vlaggen op uw wagens, mijne heren, dat staat aardig, dat staat vrolijk”, raadde luitenant von Langen. “Onze vlag wordt vaak met de Belgische verward”, werd geopperd. “U hebt gelijk, beter misschien die vlaggenboel weg, en maar wat eenvoudig. Goede reis mijne heren!” Hij klapte de hakken tegen elkander en salueerde schneidig.

Een brede allee opent zich aanstonds over de grens. Maar om het zicht voor de forten vrij te maken hadden de Belgen hier het zware oude geboomte rondom gekapt, en alle huizen lagen in puin uitgespreid over de grond. Wij passeerden uitgestrekte prikkeldraadversperringen, en enorme barricaden van boomstammen met zoden samengevoegd. Enkele wagens, met huisraad en mensen volgeladen, trokken naar Antwerpen terug, zo ook een grote drom zusters, die zeer opvallend vuurrode middenbanen dragen in hun grijze kleding. Ze dreven een paar koeien voor zich uit. Maar in de richting van onze grens trokken grote afdelingen Duitse marinematrozen op, die het blinkende kleine scheepsgeschut met zich mee voerden. Hen kwam een hele stoet hondenkarren met vluchtelingen tegen, en de jantjes lachten hen bemoedigend toe. Doch ook voortdurend nog weer gerij van Belgen om naar ons land te komen. Grijze Duitse legerauto's, met de grote adelaars op de portieren, snorden langs ons heen. De uniformen dier hoofdofficieren zijn wel heel decoratief, over die zonnige weg en tussen de buitens in hun bonte herfstloof. Maar verderop zijn hier en daar zelfs van deze welige bezittingen geheel en al gesloopt. Men noemt mij het bekend landgoed van de familie Biard. En overal zijn de villa's en de kasteeltjes verlaten met de blinden dicht.

Nu komen we eerst in het welvarende dorp Kapellen en daar begint de wonderlijke stemming als van nacht op klaarlichte dag. De brede dorpsstraat uitgestorven, de huizen aaneen achter hun gesloten luiken, de gordijnen neer zonder enig vertier van winkels of bedrijf. Door de doodse stilte rijden we voort. Geen Duitse troepen meer te bekennen.

Maar nauwelijks door Kapellen heen, reden we lange tijd langs een heel regiment reservetroepen in kaki pakken, met de kaki hoezen om de sjakos, mannen allemaal van middelbare leeftijd, en blijkbaar zeer vermoeid. Ze lagen in en tegen een brede greppel, de gezichten veelal vermagerd en bezweet, donkerbruin gebrand, ongeschoren en bestoven, hun pijpen te roken. Een tweede regiment kwam aangemarcheerd, moeizaam lopend, uit de pas, de geweren links en rechts geschouderd, na vermoedelijk een lange, nachtelijke tocht. Matrozen op motorfietsen deden estafettediensten. En dan weer zo'n grote geraseerde plek als een wonde in het welige landschap, rondom het volgend verlaten fort, waar, zwaar dreunend de door zes paarden getrokken stukken, een afdeling artillerie langs de versperringen heen rukt, klaarblijkelijk om het opnieuw te bezetten.

De oude weg door de Schijnpoort is afgesloten. Dus tuffen wij verder over Merksem. Een divisie militaire wielrijders peddelt ons snel voorbij, en dan weer reserve, het eerste regiment, dat onder de gele buizen nog blauw lakense broeken draagt. Een opperofficier te paard, omringd door zijn staf, bestudeert de kaart. Ook in Merksem die wonderlijke verlatenheid als een in slaap getoverd stadje. Juist houdt er een wagentje met teruggekeerde vluchtelingen stil voor een huisje. Wij zien hen schichtig binnengaan en de luiken openen van de taveerne waar de doodskophuzaren, die gelijktijdig binnentrekken van de andere kant, wel het eerste gelag zullen nemen. Het station van de stoomtram ligt er leeg in het zwarte koolgruis van zijn emplacement. Maar iemand, die het weet, zegt dat het bedrijf

overmorgen weer gaat beginnen. Daar een eind verder ligt de dambrug, naar het fort, middendoor geknakt in het water. Tussen de schuin gestelde ijzeren schuilplaten staan de Belgische mitrailleurs volkomen onberoerd.

En zo komen we in Antwerpen aan, voorbij het station Dam, in de buurt van de dokken. Uit een enkele kroeg galmt dronken gelal van een zatte sjouwer armzalig door de suizende stilte. Geen levende ziel in die lange, sombere straten, waar de groezelig berookte huizen dreigend staan. En we zien de eerste van die uitgehongerde katten opkluwen langs een houten lijst en miauwend gaan zitten op de vensterbank bij de eerste verdieping van haar blinde woning.

(Wordt vervolgd)

Van de Brabantse en Zeeuwse grens.

Breda, 14 oktober. De commandant van het garnizoen alhier heeft de bekende proclamatie van de Duitse gouverneur van Antwerpen, inzake het terugkeren van gevluchte Belgen, overal laten aanplakken. Deze is thans nog aangevuld met de bepaling, dat de tijdsduur waarin de winkeliers in levensmiddelen verplicht zijn terug te keren, verlengd wordt tot 17 dagen. Voorts wordt vrijdom van invoerrechten verleend voor automobielen, paarden, vee, meubelen enz. der gevluchten. Belgische soldaten zullen, ook al zijn ze in burger gekleed, als krijgsgevangenen beschouwd worden. De Antwerpse politie zal haar gewone functie verrichten.

De toestand der vluchtelingen wordt in de dorpen op de grens steeds ernstiger. In Zundert zijn er 10.000 ondergebracht. Door de felle regen van heden zijn er nog velen, die totnogtoe in de bossen verbleven, een schuilplaats in de dorpen komen zoeken. Ze waren doornat. 40 automobielen met levensmiddelen kwamen heden deze

kant uit met voldoende voedsel. Met het ongunstige weer is thans echter ook de toezending van vele kleren nodig. Drie Belgen hebben zich, vermoedelijk uit wanhoop over hun toestand, van het leven beroofd.

Vlissingen, 14 oktober. De stroom van vluchtelingen hierheen houdt nog maar steeds aan. Hun aantal beloopt sedert gisteren weer verscheidene duizenden. Zij komen thans hoofdzakelijk van de Belgische kustplaatsen en worden op alle mogelijke vaartuigen hierheen vervoerd, als visbommen, hoogaarsen, enzovoort. Waar al deze duizenden vluchtelingen hedennacht worden ondergebracht is mij niet bekend, want hier is alles tjokvol. De bevolking is als het ware verdubbeld.

De val van Antwerpen.

Wenen, 14 oktober. De Neue Freie Presse schrijft:

Wanneer er nog een bewijs nodig ware hoe de Engelse hulp de vastelandstaten van Europa bekomt, dan blijkt dit uit het geval van Antwerpen. Anders geldt het als een belangrijke taak voor de verdedigingstroepen, dat zij door hun bescherming de stad voor het uiterste behoeden. Ditmaal was het juist omgekeerd. De stad Antwerpen moest, nadat iedere verdediging doelloos was geworden, een beschieting ondergaan alleen om de aftocht van de vluchtende Engelsen te dekken. Alleen vreemde soldeniers, die geen hart hebben voor de burgers van de hun innerlijk vreemde staat, konden zo onbarmhartig handelen. Dit moge voor Frankrijk een bittere vermaning zijn hoe het Parijs zal vergaan, wanneer het onder Engelse bescherming wordt verdedigd. Dit noemen de Engelsen dan subsidieoorlogen, die ze met soldeniers met zilveren kogels voeren.

Antwerpen.

In het dagblad van Noord-Brabant vinden we de volgende verklaring:

De ondergetekende, voorzitter bij de intercommunale commissie voor Antwerpen en omgeving, verklaart hierbij dat personen en eigendommen in Antwerpen veilig zijn, dat de uitgewekenen gerust kunnen terugkeren.

Alleen in Antwerpen, Borgerhout en Berchem gedomicilieerde burgers, van regelmatige broodwinning verzekerd, worden door de Duitse overheid binnen de omheining toegelaten.

Geen formaliteiten worden vereist.

Burgerwachten en jongemannen mogen even gerust terugkeren als andere lieden.

De orde en rust moeten natuurlijk met de grootste zorg gehandhaafd worden en alle vijandelijkheden of belediging tegen het bezettingsleger vermeden; maar voor ordelievende mensen is er geen enkele reden om afwezig te blijven.

Bakkers, beenhouwers, winkeliers van eetwaren enz. moeten binnen de vijf dagen terug zijn, op straf bestuurlijke maatregelen te zien nemen aangaande hun bedrijf.

Al de ontvangende inlichtingen laten mij toe dezelfde verklaringen af te leggen voor al de inwoners binnen de lijnen der buitenforten van Antwerpen

De voorzitter der Intercommunale Commissie,

Louis Franck, volksvertegenwoordiger.

Burgemeester Max is naar het Berliner Tagelblatt meldt, in het kamp van krijgsgevangenen Ohrdruf bij Leipzig aangekomen.

Militaire beschouwingen.

Voor wat Antwerpen betreft beschikken we niet over voldoende gegevens om te kunnen nagaan in hoeverre het de Duitsers gelukt is met de Belgische strijdkrachten af te rekenen. Vermoedelijk is nog een deel ontkomen, doch dat de vervolging niet achterwege bleef en men getracht heeft hun de terugtocht af te snijden, blijkt wel uit het feit, dat ongeveer 30.000 Belgen, misschien zelfs nog meer, op Nederlands gebied zijn afgedrongen en daar de wapens neerlegden.

Het onwaarschijnlijke bericht van de 40.000 man Engelsen in Antwerpen is niet nader bevestigd en het is dan ook nagenoeg zeker dat zich slechts één Engelse marinedivisie met scheepsgeschut aldaar heeft bevonden. Ook de op Hollands gebied afgedrongen Engelsen waren marinesoldaten.

Van de Fransen vernamen we niet veel op Belgisch grondgebied, slechts kleine ontmoetingen waarbij Franse mariniers genoemd worden, zodat dit ons vermoeden versterkt dat er zich uitsluitend marinetroepen van de geallieerden in België bevinden.

Hoewel de operaties in België wel degelijk moeten beschouwd worden in verband met de geweldige worsteling in Noord-Frankrijk, zo is er toch van een daarbij aansluitend front nog geen sprake. De Duitsers rukken nu op Oostende aan en het zou ons niet verwonderen, wanneer dit spoedig in hun bezit was.

Op het westelijk oorlogstoneel zou dan onze aandacht uitsluitend in beslag genomen worden door de merkwaardigste strijd in de hele wereldgeschiedenis.

Dat de geallieerden nu nog meer troepen naar België zullen zenden komt mij zeer onwaarschijnlijk voor. Als ik mij aan verdere voorspellingen waag, dan zullen de afdelingen, die zich daar nog bevinden, reeds voor een deel weer te Oostende inschepen en voor een ander deel op Duinkerken terugtrekken en vandaar bij de linkervleugel der geallieerden aansluiten. De Duitse cavalerie, die in de omtrek van Rijsel is gesignaleerd, zal dan wel trachten met de van Antwerpen oprukkende Duitsers samen te werken, om aan dat aansluiten zoveel mogelijk moeilijkheden in de weg te leggen.

Waar deze cavalerie met succes tegen de Fransen schijnt op te treden, wordt de kans, dat we weldra meer van haar zullen horen, groter.

Dagboek van de oorlog (KVdW).

Brussel, 1 oktober.

Een dag van weemoedige rust.

We kennen ze, die dagen van verpozing, van aarzelende ontspanning: ze volgen telkens op een grote slag. De aanval op de eerste rij forten rondom Antwerpen, die nu al zes dagen duurt, is zeker nog niet afgelopen, al bestaat er reden te denken, dat een gedeelte der Duitsers naar Grimbergen toe terug is geslagen. Nog steeds horen wij het doffe geplof der vaste stukken uit de vestingen, onderbroken nu en dan door ratelende veldartillerie. Maar het schijnt toch wat kalmer geworden. En trouwens, te Brussel merkt men daar niets van.

Te Brussel merkt men alleen, dat het weer eens een ambulancedag is. De ziekenwagens rijden voorbij, van de stations naar de militaire gasthuizen. De inwoners der straten langs het Noorderstation, die vanuit hun vensters wel konden zien wat in het station zelf gebeurt, schijnen bevel te hebben gekregen alle blinden dicht, alle

rolgordijnen neer te laten. Het belet niet dat op het paar plaatsen, waar het spoor over straat loopt, de ambulancetreinen heel goed zichtbaar zijn. De krijgsdokters hebben het druk: hun auto's zoeven toeterend over het boulevard, waar de Rode Kruismannen zich reppen. En ook pleegzusters, Duitse, Hollandse, Engelse ook, allen goed uit elkaar te herkennen, onder het mutsje, in de lange, zedige mantel, spoeden zich op lichte voeten, toegewijde ernst op het meestal nog jonge, dikwijls mooie gelaat. Die pleegzusters zijn een lieflijk bestanddeel in het nieuwe uiterlijk van Brussel geworden. Middenin de zware gezetheid der Duitse soldaten en de stijve beleefdheid der officieren, zweven zij, met de bekoorlijkheid van hun kokette eenvoud, geruisloos door de menigte, die zich niet onthouden kan ze na te kijken. Want meer nog dan Duitse militairen, zijn zij voor de Brusselaars, zijn zij in het katholieke België waar tot over heel kort de hospitaaldienst uitsluitend en overal door kloosterzusters werd waargenomen, een nieuwigheid, die vol innemendheid is.

De gewonde en zieke soldaten - ook de Belgische, voor zover hun toestand ze geheel onbekwaam tot latere militaire dienst maakt, en die dan ook niet als krijgsgevangenen worden beschouwd - de gekwetsten dus worden alleen nog in vier daartoe aangewezen inrichtingen verpleegd. Op die inrichtingen alleen, alsook op het koninklijk paleis en de twee gasthuizen der stad Brussel, mag nog de vlag van het Rode Kruis wapperen. Met de talloze gemeentelijke of private ambulances is het dus voorgoed gedaan. En het is ineens of de stad van een epidemie verlost was. Van vóór het begin van de oorlog was inderdaad over Brussel een koorts van mensenliefde uitgebroken, die in de meeste gevallen onbaatzuchtig, hier en daar wel wees op het bejag van enig, zij het dan ook alleen zedelijk voordeel. En dan: zou de Rode Kruisvlag ingeval van bombardement geen bescherming zijn? Toen echter de Duitsers binnenrukten,

verzwakte weldra die mooie ijver. In de omstreken der kazernes zagen de juffrouwen die, dagen op voorhand, met vertederde zorg de blanke bedjes hadden gespreid, en nu nog de angstige uren sleten bij het plukken van oud linnen of het in stroken scheuren van zacht en geurig lijnwaad; die juffrouwen zagen zich, op sommige plaatsen, in een oogwenk geplunderd van alle zwachtels en alle zalven, van de pantoffels die onder de bedjes stonden, van de sigaretten die op de herstellenden wachtten. Een Rode Kruisvlag had ze verraden: de Duitse soldaten, die uren en uren gemarcheerd hadden, wisten waar zij soelaas konden vinden voor hun zere voeten. En nu kwam het wel voor, dat zij het gerekwireerde behoorlijk betaalden; maar toewijding en humaniteit betaalt men niet, en dat juist was het wel, wat de geïmproviseerde verpleegsters in al hun voorbereidselen zagen, met, het spreekt vanzelf, een klein tikje voldaanheid over zoveel opofferingsgeest. De vlaggen werden weer binnengehaald, de bedjes bleven onbeslapen ...

Andere dames hadden de toewijding nog verder gedreven: zij hadden zich als pleegzusters in de hospitalen aangemeld. Toen men hen echter vroeg de vloer te dweilen, lieten zij weerzin, en zelfs onbekwaamheid blijken. Er bleef niets anders over dan ze eervol af te danken en hun de waan te laten dat zij geheel hun plicht hadden gedaan.

Slechts de honderden naaistertjes en winkelmeisjes, die door Brussel liepen met bussen, waar ze u op elk ogenblik onweerstaanbaar mee kwamen kwellen, zagen hun ijver geheel en onvoorwaardelijk beloofd: hij bracht duizenden en duizenden op ... die weliswaar bijna uitsluitend Duitsers ten goede komen, maar dan toch zieke, armzalige dutsen van Duitsers, die alle medelijden waard zijn ...

Dus: van al die ambulances, die zoveel goede wil en zoveel ijdelheid beduiden, nog slechts de vier militaire hospitalen.

Vandaag zullen zij wel vol liggen ...

Iets nieuws: vanochtend heeft de Keizerlijke Duitse Post- en Telegraafdienst bezit genomen van het grote gebouw vlak over de Muntshouwborg. Honderden Brusselaars staan er sedert uren te wachten, om binnengelaten te worden en de overdruchte Duitse postzegels te zien en te kopen, waar wij voortaan onze brieven mee zullen frankeren. Ik heb waarlijk de moed niet, in de oneindige rij te gaan staan ...

2 oktober

Daargelaten dat de meeste eetwaren in prijs stijgen en zelfs, zoals zout, geheel beginnen te ontbreken, lijdt de Brusselaar een eerste algehele ontbering: we krijgen geen verse vis meer. Sedert weken al is er in geen zeevis meer en de zoetwatervis, die men nog in sommige private vijvers vond, en die tegen hoge prijzen te koop was, wordt een zeldzaamheid, die slechts een Lucullus zich nog permitteren kan. Daar nu de voorraad Hollandse en Schotse haring niet eeuwig zal blijven duren, en de zeer sporadisch aangetroffen stokvis stukken van mensen kost, blijft ons nog alleen de vis in blikjes over, die nog nauwelijks vis mag heten.

In protestantse landen zou men dat gebrek aan vis nauwelijks als een ontbering voelen. Maar wij zijn in België, een land waar gelovige als ongelovige, uit traditie veel meer dan uit gehoorzaamheid, de kerk in haar verbod volgt, zich 's vrijdags van vlees onthoudt, en lekker vis eet. Zeldzaam zijn de burgergezinnen, tot welke gezindheid zij ook behoren, die deze gewoonte niet naleven. Het is vandaag weer vrijdag. En ik, die veel van vis hou, ik vrees dat ik vanmiddag mijn maal van vlees zal moeten doen ...

Tweede ontbering, van veel ernstiger aard, al zal ze slechts een paar dagen duren, we hebben geen brood meer. De bakkers hebben hun deur gesloten bij gebrek aan meel. "Pourquoi ne mangent-ils pas de la brioche?" vroeg de lichtzinnige en ongelukkige Princesse de Lamballe, toen men haar vertelde dat de bevolking van Parijs geen brood meer te eten had. Helaas, we zullen gedwongen zijn, ons enkele dagen met "brioche" van bij de pasteibakker te behelpen, "brioche" vijf of zesmaal zo duur als brood ...

Ziehier wat is voorgevallen. Bij het uitbreken van de oorlog kocht de regering al het beschikbare meel op, dat zij doorverkocht aan de gemeenten, welke het op hun beurt aan de bakkers verkochten. Aldus werd alle speculatie belet en gelijkmatige verdeling onder de bakkers verzekerd. Het gebeurde nu echter dat de hoeveelheid zuiver tarwemeel niet groot genoeg was om onvermengd geleverd worden: de bakker, die bv. tien zakken meel bestelde kreeg acht zakken tarwe en twee zakken aardappelmeel. Nu gaf dat een dicht en zwaar brood, te dicht en te zwaarder daar men ook met gist spaarzaam moest zijn. De smaak was wel niet onaangenaam, de klanten echter vonden zuiver tarwebrood toch beter en de bakkers, om ze te voldoen, bakten met tarwebloem alleen. Met het gevolg dat zij met talrijke zakken aardappelmeel blijven zitten, en ... de voorraad gewoon meel veel vroeger dan voorzien verbruikt is. Zij zijn naar het gemeentebestuur gelopen, dat op het voorval niet was voorbereid, geen meel beschikbaar heeft en het slechts over een paar dagen zal kunnen leveren. Gelukkig zijn daar intussen de pasteibakkers nog, die beter bedeed zijn, vermits zij natuurlijk minder dan naar gewoonte verkopen. Maar die zijn er alleen voor de lui, die betalen ...

Het geval kan men langs de grappige zijde opnemen. Behalve dat het geen ingrijpende gevolgen zal hebben, is het waarlijk de tijd niet om alles tragisch in te zien: we zullen ons wellicht in heel wat ergere gebeurtenissen goedsmoeds te schikken hebben. Maar ik vraag mij

af of wij niet goed zullen doen, ons nu maar aan brood van aardappelmeel te wennen; kwaad kan het niet, en het voorkomt ongevalletjes, waar sommige arme mensen toch een paar dagen onder zouden lijden, indien beter bedeelden ze niet hielpen, wat gelukkig doorgaans gebeurt.

De Duitsers hebben twee forten voor Antwerpen “unter Feuer genommen und zerstört”, hetgeen nog niet zo heel veel is. Maar ze voeren een ganse trein petroleum in, hetgeen voor de Brusselaars belangrijk moet heten. En ze hebben ook heel veel kolen, waarvan, naar men hoopt, ze wel meedelen zullen, zo wij er kwamen te missen, wat helaas goed gebeuren kan.

3 oktober.

Er is ergens in een voorstad van Brussel een brug, die over de spoorweg gespannen is. Ik loop er dagelijks over, en zie er telkens hetzelfde Duitse schildwachtje, sedert anderhalve maand wel. Het Duitse schildwachtje, dat mij eveneens iedere dag ziet, groet mij met beleefdheid. Het is een mannetje van nauwelijks 20 jaar oud, wiens kleren veel te wijd zijn, en die in zijn schoenen zit als in schuiten. Tegen de zaterdag ziet hij er doorgaans groezelig uit, maar de zondag is hij vers geschoren, en gaat met nieuwe moed, zo lijkt het althans, een nieuwe schildwachweek in. ik heb hem in mezelf “Mielke” gedoopt. Ge moet weten dat indertijd Georges Minne, onze grote Belgische beeldhouwer, toen wij samen te Sint Martens Latem woonden, een dienstknecht had. Deze mocht zich verheugen in een open gezicht, dat graag lachte uit vlasblauwe ogen, en haar dat geel was als een pas geschoren stoppelveld. Het schildwachtje nu ziet er uit als een Duits “Mielke Minnens”, gelijk wij indertijd op zijn Vlaams zegden. En nu heb ik mij afgevraagd, meer dan eens: “Wat staat dat Mielke hier sedert die zes weken te doen?”, zonder een ander antwoord te vinden dan: “Hij heeft misschien aderspatten of een

liesbreuk.” En ik heb me ook afgevraagd wat deze permanente brugbewaarder van nauwelijks 20 jaar in de uren mijmering, die zijn langdurige erepost hem bezorgen, wel denken mocht.

En ik geloof wel, dat het niet anders kan zijn dan het volgende: “Ik ben, schijnt het, al twee maand in België, en, heet het, zes weken in Brussel. In zes weken moet men een stad als Brussel toch wel kennen, zou ik denken. Men moet er zelfs de voorsteden van kennen, vooral als men in een voorstad gehuisvest is. En nu lijdt het geen twijfel, of men zal mij vragen, als ik weer thuis ben: “Mielke, hoe ziet Brussel er uit?” Helaas, ik sta hier sedert zes weken. Van Brussel heb ik deze ijzeren brug gezien, over de spoorweg, die ik niet eens bekijken kan, want aan beide zijden rijzen de gesloten wanden ver boven mijn pinhelm uit. Verder zie ik het Duitse vlaggetje boven het spoor, het armzalig kleine vlaggetje dat mijn hoop op een groter Duitsland niet aanwakkert, vooral niet op regendagen. Ik zie weliswaar ook de dochter van de bazin uit de estaminet naast de brug, doch ken mijn schildwachtplichten. En ... Brussel? Wat zal ik moeten jokken, als men mij vraagt, thuis, hoe Brussel er uitziet?”

Er is, in dezelfde voorstad, onder dezelfde spoorweg, een viaduct. Daar staat ook een schildwacht, maar die wisselt men af, waarschijnlijk omdat hij geen aderspatten heeft. Vanavond, een zaterdag, vóór het zondagse scheermes, zag hij er vervaarlijk uit. Ik kom, betrekkelijk laat, van stad terug. Hij komt op mij af met gevelde bajonet. Ik schrik even, ga een stap opzij, en vervolg mijn weg. Hij doet ook een stap opzij, en zegt met een Wotanstem: “Bitte!” Ik blijf staan, en vraag hem wat hij moet hebben. Hij antwoordt, altijd met de bajonet op mij gericht: “Heeft u soms geen lucifers?” Ik heb er wel, maar zeg, uit wraakneming, dat ik er geen heb. Dan tikt hij heel beleefd aan zijn pet, en vraagt om verschoning ... Ik heb in mijn leven aandoeningen ondergaan, die aangenamer waren ...

De toestand te Antwerpen.

Prof. J. F. Niermeyer seint ons uit Bergen op Zoom:

Van betrouwbare zijde vernam ik, dat te Antwerpen de deuren open moeten zijn en de lichten 's nachts brandend. Niemand mag 's avonds en 's nachts het huis uit. Dit staat echter niet in de proclamatie. Heden zijn prof. Meijers en de Belgische consul te Roosendaal met gezelschap naar Antwerpen. Met spanning wordt hun terugkomst afgewacht.

De Duitse gouverneur van Antwerpen heeft de termijn van vijf dagen, binnen welke de neringdoenden en ambachtslieden naar de stad moeten terugkeren, tot 17 dagen verlengd.

Voorts heeft hij, naar aan de Tijd wordt gemeld, aan de burgerlijke besturen der plaatsen rondom Antwerpen aanbevolen burgerwachten te kiezen uit goedgezinde bedaarde burgers, om aldus een waarborg te krijgen voor de burgers zelf, dat de ordebewaring in goede handen is.

Branden doet er niet veel meer in Antwerpen. Wat er nog laaide of smeulde is nu nagenoeg geblust. De Duitsers hebben hierin de Antwerpse pompiers krachtig geholpen.

Uit het dagboek van een Belgische ingenieur, die zich in het tot de stelling van Luik behorende fort Bonnelles bevond gedurende de beschieting door de Duitse mortieren van 42 cm, deelt de Times een en ander mee over de opmerkingen, die betrekking hebben op de dag voor de overgave van het fort. Na aanvankelijk heftige aanvallen door de infanterie, werden de aanvallen op het fort van de 6^e tot de 13^e augustus gestaakt. Op 13 augustus schrijft de ingenieur.

“Aankomst der zware Duitse artillerie, die zodanig opgesteld is, dat we ze evenmin zien als beschieten kunnen.

14 augustus, 6 uur 's morgens: Ons fort wordt 2 uur lang op de vreselijkste wijze gebombardeerd. Onze telefoonverbindingen zijn vernietigd. Er komt bevel onze koepels te sluiten en verder af te wachten wat komen zal.

Acht uur 's morgens: Twee Duitse officieren vragen ons in het Frans of wij ons willen overgeven. “Gij hebt nu de vreselijke werking van onze kanonnen kunnen zien. De vernietiging zal in een ogenblik voltrokken zijn. Geef u over!” Het antwoord van onze officieren luidt: “Onze eer verbiedt ons over te geven; we zullen tot het laatst weerstand bieden.” Al onze manschappen bekrachtigen dat door luid geroep van instemming. Een half uur later begint de beschieting opnieuw, ditmaal van twee kanten. De schoorsteen van onze machinekamer valt in elkaar, en het vuur tast het gebouw aan. Het elektrisch licht gaat uit; een verstikkende walm vult alle ruimten.

15 augustus: om 6 uur 's morgens storten de gewelven in, waarin onze kanonnen opgesteld zijn. De pantserdekken zijn gebroken; van een onzer mannen is een hand afgerukt, twee andere zijn zwaar gewond. Verdere weerstand schijnt nutteloos. Drie witte vlaggen worden gehesen. Wij geven ons over, en als we buiten komen, kunnen we waarnemen, dat ons fort nog slechts een puinhoop is.”

Donderdag 15/10/1914 – avondeditie

Belgische vluchtelingen.

De hofmaarschalk van H.M. jhr. Boreel is heden uit Den Haag gegaan met enige automobielen geladen met levensmiddelen en

kledingstukken H.M. de Koningin en enige dames en heren uit de residentie schonken ter verstrekking aan de Belgische vluchtelingen in Zeeland, meer bijzonder in Staats Vlaanderen.

Men meldt ons uit Vlissingen:

Gisterenavond zijn 20 gewonden hier aangekomen en doorgezonden naar Middelburg.

Honderden balen rijst en erwten en meer levensmiddelen zijn van regeringswege voor de vluchtelingen ontvangen. De soldaten koken.

De lichter Tristan uit Rotterdam mag niet gelost worden; die 2000 vluchtelingen daarop neemt de gemeente niet voor haar rekening.

Heden zou een dienst te water naar Antwerpen worden geopend: slechts 70 liefhebbers hadden zich aangemeld; de boot is niet vertrokken.

Vanmorgen zijn weer 3000 nieuwe vluchtelingen hier aangekomen.

De mailboot heeft gisteren te Vlissingen levensmiddelen van de Engelse regering aangebracht voor de vluchtelingen in Zeeuws-Vlaanderen.

Hedenochtend is aan het departement van binnenlandse zaken een verzoek ontvangen om melk te zenden ten behoeve van de vluchtelingen in Bergen op Zoom. Intussen was hierin door de goede zorgen van de minister van binnenlandse zaken reeds voorzien. Vannacht waren reeds 10.000 blikken melk uit Zutphen onderweg, welke ter bestemder plaatse werden bezorgd door de etappediens Rotterdam.

Voorts heeft de minister ten einde beter in de huisvesting van kinderen en zwakken te voorzien, negen tenten naar het zuiden laten

sturen, ieder ruimte biedend voor 100 à 200 personen: terwijl bovendien, gelijk reeds gisteren werd gemeld, voortdurend barakken klaar staan om, mocht een besmettelijke ziekte uitbreken, deze ter beschikking van de medische dienst te stellen.

Men meldt ons, dat een korps van 40 vrijwilligers-wielrijders, onder bevel van de luitenant baron Snouckaert van Schauburg, die allen een landstormverbintenis hebben aangegaan, naar Bergen-op-Zoom is vertrokken, omdat daar behoefte bestaat aan een herverdeling van levensmiddelen onder de vluchtelingen, verspreiding en huisvesting der uitgewekenen en handhaving der orde onder hen.

Naar wij vernemen liggen thans te Dordrecht negen aken op stoom, die een groot aantal Belgische vluchtelingen herbergen, welke door een particuliere commissie te Rotterdam zijn gehaald van Bergen op Zoom, zonder dat die commissie daaromtrent met de regering overleg had gepleegd. Deze lieden komen in de eerste plaats voor eventuele terugzending naar Antwerpen in aanmerking.

De burgemeesters der omliggende gemeenten zijn door de minister van binnenlandse zaken aangeschreven dat, hoewel de huisvesting van deze vluchtelingen moet blijven op de schepen waar ze zich thans bevinden, aan de vluchtelingen gelegenheid moet worden gegeven om zich aan de wal te verpozen, hetgeen ook gewenst is in het belang van het rein houden der schepen.

Hedenmorgen zijn 1000 te Breda vertoevende vluchtelingen met extra treinen naar Boxtel en Nijmegen vervoerd. Dit aantal wordt door vluchtelingen uit Zeeland weer aangevuld.

Behalve de 150 Belgische vluchtelingen te Groningen, die wegens het voorgekomen roodvonkgeval in observatie blijven, zijn ongeveer 1600 heden naar verschillende dorpen in de provincie overgebracht.

Heden zijn te Breda terug vergaderingen gehouden van uitgewekenen om over de terugkeer naar Antwerpen te beraadslagen. Tot een besluit is men niet gekomen. Op de vergadering werd medegedeeld, dat twee leden van het comité naar Antwerpen zijn vertrokken om het stadsbestuur te raadplegen, terwijl men één der Antwerpse gemeenteraadsleden zal uitnodigen naar Breda te komen om persoonlijk zijn mening over het al dan niet raadzame van terugkeer te komen geven.

Een aantal uitgewekenen, meestal onbemiddelden en neringdoenden, zijn heden te voet en gedeeltelijk per tram naar Antwerpen teruggekeerd.

Hedenmiddag vertrekken in opdracht van de commissaris der koningin 1000 personen naar Den Bosch, waardoor de noodtoestand te Breda enigszins verlicht wordt.

Geïnterneerden.

Sedert gisteravond zijn te Breda voortdurend Belgische militairen geïnterneerd, zodat 169 onderofficieren en minderen afkomstig van verschillende grensplaatsen aldaar verblijf houden. Gestag komen nieuwe groepjes ontwapenden aan.

Te Neerlinter zijn heden vier Belgische militairen, onder wie een sergeant, door de grenswacht geïnterneerd. Zij zijn onder geleide naar Roermond gebracht, om vandaar naar het interneringsdepot te worden getransporteerd

Behalve een goede 1000 uitgewekenen, meestal allen uit Antwerpen en omgeving, herbergt Amersfoort thans een kleine 17.000 geïnterneerde Belgische militairen.

De militairen, onder wie twee generaals, verschillende hoofdofficieren en bijna 250 lagere officieren, zijn ondergebracht in de vier infanteriekazernes. De troep, waarbij het gehele reglement grenadiers, met staf en muziek, bestaat uit bijna alle wapensoorten van het Belgische leger.

Op het grasveld, waar de kazernes omheen zijn gebouwd, is een groot tentenkamp opgeslagen, zodat allen een behoorlijk onderkomen hebben.

Er is sprake van, kader en manschappen over te brengen naar het kamp van Zeist, waar te hunnen behoefte barakken zullen worden opgeslagen. De officieren, op erewoord vrij, zouden dan in de stad blijven, terwijl zij om beurten dienst zullen hebben bij hun onderdelen.

Als commandant van het interneringsdepot te Assen is opgetreden de luitenant-kolonel Bernelot Moens, als chef van de staf, kapitein Cambier en als verplegings-officier de luitenant-kwartiermeester Muysen.

Rotterdam. Belgische vluchtelingen.

Met de trein van 12 u 44 zijn hedenmiddag 350 uitgewekenen, die alhier verblijf hielden, naar Delft vertrokken.

Morgen zullen er in de loop van de dag nog 500 naar Gouda vertrekken.

Van de 4000 aangevraagde formulieren ter invulling van de namen van de uitgewekenen, die bij particulieren zijn gehuisvest, waren er heden ruim 2000 ingeleverd. Op het politiebureau is de vreemdelingendienst bezig al de opgegeven namen op kaarten te brengen, die bestemd zijn voor het centraal comité in Den Haag.

Het volgende adres, ondertekend door zoveel mogelijk alle te dezer stede vertoevende vluchtelingen, zal de burgemeester worden aangeboden.

De ondergetekende Belgische vluchtelingen kunnen niet nalaten hun bewondering uit te drukken voor het goed georganiseerde en geleide menslievende werk, benevens hun diepgevoelde erkentelijkheid voor de bereidwillige ontvangst en de mildheid, welke zij allen hier hebben aangetroffen.

Door zich te beijveren, ons lijden te verzachten heeft Rotterdam aan de beschaafde wereld het schoonste voorbeeld gegeven van broederliefde en de algemene bewondering wijd en zijd opgewekt.

Ze hebben de eer u te verzoeken, meneer de burgemeester, bij het gemeentebestuur de tolk te willen zijn van hun gevoelens van welgemeende dank en die ook te willen overbrengen aan de liefdadige personen, die zich in uw menigvuldige, gastvrije instellingen wel hebben willen belasten met de hulpverlening en met de prachtige organisatie daarvan.

U gelieve, meneer de burgemeester, de betuiging hunner hoogachting te willen aanvaarden.

Sedert een paar weken heeft de landstorm Rotterdam II, afdeling van het korps koninklijke scherpschutters, op de tweede verdieping van pand nr. 14 in de Van Spaanstraat alhier, een toevlucht ingericht voor Belgische vluchtelingen. Een zestigtal mannen, vrouwen en kinderen zijn hier ondergebracht.

Wachtcommandant is de heer Jos. Mineur, die, ijverig geholpen door de heer E. Hertzberger, in alle opzichten op zulk een uitstekende wijze voor deze mensen zorg draagt, dat de garnizoenscommandant generaal Onnen, die er vanmorgen een bezoek bracht, er zijn

bijzondere tevredenheid over te kennen gaf. Zo ook de commandant van het korps koninklijke scherpschutters, overste van Buren, die gisteravond met zijn echtgenote dit asiel inspecteerde.

De hygiëne wordt er in ieder opzicht bevorderd. De vluchtelingen zijn allen opnieuw ingeënt en zijn verplicht geregeld baden te nemen in het tegenover gelegen badhuis. Het kledingsfonds zorgde voor de nodige kleding en schoenen voor jong en oud, de heer Mineur en zijn mede-wachthebbenden hebben zelf hun beurzen geopend en die van hun medeburgers, bij tal van bezoekers weten te openen, fabrikanten zijn aangezocht om hulp enz., zodat van alle zijden voedingsmiddelen en zo meer inkwamen. Behalve van brood en melk zijn deze vluchtelingen nu iedere dag verzekerd van een warm maal.

De Hollandse zindelijkheid wordt er in praktijk gebracht, hetgeen vooral in de aanvang nodig was. De vluchtelingen helpen zelf mee en worden nu ook aan het werk gezet om sokken te breien voor de soldaten. Maar naar België terugkeren wenst voorlopig geen van hen. Ze komen allen uit Antwerpen en Borgerhout.

Hedennamiddag is van hier naar Delft een trein met ruim 200 Belgische vluchtelingen vertrokken. Een aantal ingezetenen hebben te kennen gegeven, de Belgen, die zij de vorige week spontaan in huis namen, niet langer te hunnen laste te kunnen hebben. De vluchtelingen worden door de politie bij die mensen afgehaald op het Haagseveer gebracht.

Geïnterneerde gewonde Belgische militairen.

Hedennamiddag tussen 4 en 5 uur worden per stoomboot uit Middelburg en Vlissingen alhier verwacht 72 geïnterneerde gewonde Belgische militairen, door de militaire geneeskundige dienst ter beschikking van het hoofdbestuur van het Rode Kruis gesteld. De

gewonden worden door de transportcolonne van het Rode Kruis onder de leiding van de dokters Bouvé en Smitt in ontvangst genomen en overgebracht naar de Rode Kruiskliniek in de Raampootstraat alhier.

Paul Lepage, een tijdelijk hier ter stede verblijvend Antwerps toneelkunstenaar is voornemens thans in ons land verbijvende Belgische musici bijeen te roepen, teneinde gezamenlijk een aantal concerten te kunnen geven, waarvan de opbrengst uitsluitend zal worden aangewend tot het lenigen van de werkloosheid in Nederland.

Amsterdam. Belgische vluchtelingen.

Heden zijn weer enige honderden vluchtelingen naar de provincie afgevoerd. Vanmiddag is het centrale bureau overgebracht van de Nieuwe naar de Oude Effectenbeurs. Op verzoek van het gemeentebestuur heeft de heer Jonker zich thans officieel met de leiding belast.

's-Gravenhage. Belgische vluchtelingen.

Gisterenavond laat zijn nog verschillende personen uit Belgisch bezet gebied per Hollands Spoor alhier aangekomen, merendeels uit kringen die tegen kosten voor onderdak kunnen zorgen.

Sas van Gent, 15 oktober. In tegenstelling met de berichten der Belgische bladen, dat per slot van rekening de overgang van Antwerpen niet veel betekent, blijkt nu meer en meer dat de geallieerden hierdoor hun steunpunt op de linkervleugel verloren hebben en een plotselinge snelle aftocht noodzakelijk was. Het resultaat is dat vandaag, vijf dagen na de bezetting van Antwerpen, geheel België in handen der Duitsers is, die zeer snel optrokken.

Na nog enige tegenstand geboden te hebben te Kwatrecht, werd er dinsdag bij Ursel gevochten en waren de Duitsers woensdag reeds om 1 uur in Brugge. Kortrijk was sedert vijf dagen in hun handen, evenals Roubaix, en Rijsel werd op 13 oktober genomen, na gebombardeerd te zijn. De grote troepenbewegingen hadden plaats van Gent in de richting van Brugge. Alle wegen waren bezet.

Ondertussen had de generaal De Kloot te Sijsele het restant der burgerwacht, ten getale van 5000 man, verzameld, en hun gezegd, dat nu het leger naar Frankrijk terugtrok, de burgerwacht geen dienst meer behoefte te doen en iedereen naar huis kon gaan. Alle 5000 mannen leverden hun geweer in. In Brugge kregen zij burgerkleden, waarna zij in alle richtingen vertrokken.

Daar het gros van het leger naar het zuiden was afgetrokken, bleef bij Brugge bijna niets over, maar de Duitsers meenden, dat er nog veel troepen waren en een geheel legerkorps trok van Kortrijk naar Brugge. Tegen een uur 's woensdags verschenen drie Duitse soldaten te Brugge voor het stadhuis. Toen wij de bezetting bijgewoond hadden, vertrokken wij per auto langs de straatweg van Kortrijk, waar we panne hadden en daardoor in het mitrailleurvuur van de terugtrekkende Belgen kwamen. Deze trokken even later snel op Brugge terug, waar ze waarschijnlijk gevangen gemaakt zijn. Nu trokken de Duitsers op. Toen wij wegrede werd er weer achter ons geschoten. Steeds zagen wij Duitse troepen, die naar Brugge optrokken, waar zo goed als geen enkele soldaat meer was. Torhout was ook al Duits, evenals Roeselare.

Een hevig kanonvuur liet zich nog horen van de richting van Veurne, waar de achterhoede van het Engels-Frans-Belgische leger met de Duitsers slaags was en per slot van rekening teruggedreven werd, zodat nu België voorgoed genomen is.

Bij Ieper schijnt ook nog gevochten te zijn en hebben de Duitsers enige verliezen geleden; maar ze beschikten over zulk een sterke troepenmacht, dat ze alles terugdrongen.

Tot bij Sas van Gent zijn Duitse troepen en tot Zeebrugge zijn ze ook doorgedrongen. De paniek in Oostende was dus gerechtvaardigd, daar de verbondenen reeds afgetrokken waren. Oostende is nu reeds in handen der Duitsers, daar het geheel onverdedigd was gelaten.

Gistermorgen van Oostende naar Sluis rijdende, kwamen ons honderden automobielen uit Gent met Belgische officieren voorbij, waarvan een groot gedeelte in Duitse handen gevallen is, daar de verbinding met Noord-Frankrijk reeds afgesneden was. Zelfs bij Duinkerken, dat gedeeltelijk door onder water gezette streken beschut is, wordt gevochten. België is nu dus geheel Duits.

Sluis, 15 oktober. Volgens hier ontvangen berichten is Brugge door de Duitsers bezet. Gisteren verschenen aldaar 800 uhlanen. Het gerucht loopt dat op deze uhlanen is geschoten en dat er twee hebben gedood werden, doch een bevestiging daarvan is niet ontvangen.

Te Hoeke bij de Nederlandse grens werden patrouilles uhlanen gezien.

Te Brugge heeft een Duits vliegtuig weer bommen op de kazerne geworpen, doch er is bijna geen schade aangericht.

Oostburg, 15 oktober. De Duitse troepen zijn in verschillende grensgemeenten aangekomen. Overal wordt de Duitse vlag gehesen.

De uittocht uit Oostende.

Londen, 15 oktober. Cozens Hardy, die Oostende gisteren met de laatste boot verlaten heeft, meldt aan de Daily News: Belgische fietsrijders kwamen 's ochtends om 9 uur de stad binnen, meldende, dat de voorposten van de vijand tot op een uur afstand van de kust waren genaderd. Misschien was dit niet juist, maar het bericht deed zijn uitwerking en 15.000 zenuwachtige vluchtelingen werden aan de pieren achtergelaten toen ik even voor twaalfen wegvoer. Het vertrek der vluchtelingen is gekenmerkt door tonelen, die wel de schokkendste zijn, waarvan Oostende sedert een week getuige is geweest. De gehele nacht hebben meer dan 30.000 dakloze mensen, beladen met in het laatste ogenblik meegenomen dingen, aan de kaden doorgebracht. Vorige boten waren vrijwel in kalme vertrokken, hoewel ze meer dan vol waren. Maar toen er een Duitse Taube recht boven de met mensen opgepropte pieren kwam vliegen, toen kende de opwinding geen grenzen meer. Van alle kanten, van de boot en van de pier, werd er op de onheilspellende roofvogel gevuurd, die als een doodsengel boven de menigte dreef. Verwensingen klonken luid en gesmoord, maar nog deze, noch de kogels konden de vlieger bereiken.

Bij de inschepping hadden wilde tonelen plaats; er moesten 700 gekwetste Belgische soldaten aan boord gebracht worden. De meesten waren van het hoofd tot voeten verbonden en velen moesten aan boord gedragen worden. Tal van manschappen gaven hun plaats aan vrouwen en kinderen. Er kon voor niet meer dan 2000 personen ruimte gevonden worden in de kleine boten aan de boeg en op het achterschip. Kinderen werden door sterke armen in kleine bootjes neergelaten, die naar de andere zijde van het schip geroeid werden en daar werden de stumpers aan boord gebracht. Verscheidene vrouwen kwamen in de worsteling om aan boord te komen dermate in het gedrang, dat ze bezwijmden. De angst, waarmee de mensen uit hun eigen land trachtten weg te komen kon

niet groter zijn geweest zo er een prairiebrand achter hen gewoed had en de terugweg afgesneden was.

Aan de Zeeuwse grens.

Aardenburg, 15 oktober. Het waren 60 Belgische lansiers, die hier gisteren geïnterneerd zijn, geen 40. De officieren zijn kapitein Nyssens (gekwetst) en de luitenants Kervyn de Merendree, de Raymon en Lascarts.

Sluis, 15 oktober. Hier kwamen gisteren en ook heden talloze vluchtelingen aan. Zij komen uit het noordwestelijk gedeelte van België. Zeer velen bevinden zich daaronder die reeds vroeger uit het Belgische achterland naar het noordwestelijk deel van België waren gekomen. Men schat het aantal vluchtelingen dat hier gepasseerd is op 60.000. De toestand is onbeschrijflijk. Er is geen onderdak, zodat velen de nacht hebben doorgebracht langs de straten zittend. Ook is er gebrek aan voedsel. In de bakkerswinkels is niets meer aanwezig. Alle boerenwagens zijn gerekwireerd om de vluchtelingen naar Breskens over te brengen, doch ook daar is alles stampvol. Er liggen onder andere 20 grote boten, die anders de suikerbieten vervoeren en nu geheel met vluchtelingen zijn bezet. Bij Damme houden de Duitsers de vluchtelingen tegen.

Per auto naar Antwerpen.

Roosendaal, 14 oktober.

In de buurt van de dokken tuften wij Antwerpen binnen. En ik herinnerde mij ineens al die herrie en dat rumoer, het gebolder van de sleperskarren, de donder in de ruimen der schepen, en vooral ook de vaak uitzinnig leutige jool van internationaal zeevolk in de kroegen, waar achter de toonbank de opgetuigde matrones troonden uit de tijd, toen ik hier met mijn scheepsmakker Toon voor

zeemannetje aan de wal heb gespeeld. En waarlijk, er vaart mij een rilling over de rug, en ik voel dat mijn ogen gaan gloeien, nu het daar door het wrede oorlogsgeweld overal om ons heen is alsof een gruwzame pestplaag heel deze ernstige arbeidzame, deze roerige wijken heeft laten uitsterven. Een eindeloos lege baan strekt zich langs de Handelslei voor ons uit. Maar al gauw moeten wij afzwenken om de banden te sparen voor de glasscherven van de gesprongen ruiten.

Een Antwerps gemeentebtenaar heeft in opdracht om ons de vernielingen van de stad te laten zien. Maar het is wonderlijk. Er is geen sprake van een verwoeste stad. Antwerpen heeft slechts hier en daar van het bombardement geleden en die ruïnes maken weinig indruk, omdat nu immers toch haast alle leven van mensen er uit is. Wij kunnen het niet realiseren, het is alles zo onwezenlijk, zoals een sinistere droom. En veel beklemmender is de verlatenheid van deze altijd zo gezellig vertierige stad, is die doodse stilte, dan de bressen en schendingen van de granaten zijn, dan de in puin gebrande huizen. En alsof dit waarlijk een gevolg kon zijn van hun goed gerichte kanonnen, zeggen Duitse officieren u: "Alle grote gebouwen hebben we gespaard; zulke goede schutters als wij immers zijn".

We tuffen nu eerst vliegensvlug voort over de lege wegen, om op tijd aan het raadhuis te zijn voor de bespreking. We zien in de vlucht, dat het koninklijk atheneum nu een militair hospitaal is voor de Duitse gewonden. Een van ons moet kwartier maken voor enkele heren, die hier achter zullen blijven om de informatiedienst voort te zetten. Maar de meeste hotels zijn gesloten. Eindelijk "Hotel de Londres", gereserveerd voor zieken en gewonden. Van het centraal station hangt nog verregend en als in elkander geschrompeld om de stok, de Belgische vlag. Wat zijn er toch overdreven verhalen verteld door de vluchtelingen in hun doodsangst. Geen enkel station, ook de telkens genoemde Zuiderstatie niet, heeft geleden door het beleg.

Verder langs de Keizerlei zien we een kapperswinkel open, waar de rap Frans sprekende figaro's de Duitse overwinnaars het aangezicht verzorgen, de snorren friseren en het haar glanzend konfijten. Officiëren wijzen ons door hun eigen voorbeeld de weg naar de confiserie van Hessels op nummer 45. Een weelde van taartjes en bonbons op kristallen schalen weerkaatst in de glanzende spiegels, en de madame met haar echtvriend hebben geen handen genoeg om, na zoveel bitters, aan de barre krijgers het zoete des levens te bieden. Smakelijk kauwen zij er met brede kraakbewegingen de roomhoorns, de vruchtensoorten. Wij onthouden voor straks het adres. Grand Hotel en Weber, alles ongedeed en achter de gesloten jaloezieën potdicht. Ook Tietz nog gesloten. Een van ons meent; wanneer je 's nachts laat aan de boemel geweest bent, en gruwzaam mistroostig met een reuzenkater naar huis terug door de stad zwalkt, waar het al druilerig licht gaat worden - zo zag er Antwerpen nu uit in de regen. Het koninklijk paleis met alle gordijnen neer, en een dikke Antwerpse politieagent op post ervoor. Zo komen we aan de Schoenmarkt. Daar hebben de granaten een paar huizen in vlammen geschoten. De brand heeft zich verder en verder meegedeeld. Er was geen water om te blussen. En bergen van puin tussen de kaal geschroeide muren wekken bij hen, die de stad door en door kennen, de herinnering aan allerlei namen. Daar tegenover het paleis van de gouverneur noemen zij het Maison Normal, waar Jaeger verkocht werd; de vermaarde Tessere met zijn Engelse gravures, het confectiemagazijn Des Quatre Saisons in de Beddenstraat. En het gouvernementsgebouw is betrokken door de divisiestaf van de Duitse marine. Op het voorplein veel militair vertier, met ook wat veldgeschut.

Langs de gladde banen der boulevards kunnen de militaire auto's nu zo racen, dat het sist. Er zijn wel enkele grijze Duitse, maar overwegend toch Belgische wagens, die ze hebben gerekwireerd. De

citroengele motorkarren der Belgische posterijen zijn met het kenmerk van de Duitse veldpost voorzien.

In de prettige omslotenheid van de Groenplaats een lelijke bres. De Taverne Royale en het Hôtel de l' Europe zijn volkomen uitgebrand. En dan zien we met stille ontroering omhoog naar die eerwaarde toren van de Lieve Vrouwekerk. Ook deze eeuwenoude wachter over de stad draagt nu van zijn hoogste trans de Duitse vlag. Hij is ongeschonden gebleven. Alleen heeft een granaat onder in de rechtse post van het prachtige raam boven de hoofdepoort een geducht gat geslagen. Of het kleurenwonder zelf ook heeft geleden, kon ik zo gauw niet zien.

Dan komen wij aan op de Grote Markt, waar het stadhuis is als een burcht door de overwinnaars genomen. Duitse officieren, Duitse soldaten, lopen er zelfbewust af en aan, alsof ze daar van kind af vertrouwd waren. Langs een der gevels dromt een menigte mannen, meest sjofel geklede kerels, beducht daar samen in de regen, door een Feldwebel op rij en gelid geordend, in afwachting van hun Duitse passen. Daar aan de overkant, bij Caillaux, is een granaat teruggeslagen, die een zware hoek van het dak heeft gescheurd. Maar het raadhuis zelf is, niettegenstaande de afgedwalde granaten en bommen rond om zijn voorname oude façade, geheel ongedeerd gebleven.

Men laat ons aanstonds door naar die wijdse hal van de salle des pas perdus, waar in feestgeroes zo vaak de Vlaamse Leeuw heeft gedaverd, en burgemeester en schepenen der gastvrije Scheldestad in welbewuste fierheid de erewijn hebben doen schenken aan hun gasten. Op de bronzen kronen gloeien de elektrische lampen, maar er heerste een drukkende stemming als van rouw over gans het arme Belgenland. Op de eiken deuren van het kabinet van de burgemeester vermeldt een plakbriefje: "voorzitter internationale

commissie, dr. Louis Franck.” Deze grootbegaafde, trouwe dienaar van zijn land, vervult nu immers met een waarlijk heldhaftige tact de wel pijnlijke, moeilijke taak van bemiddelaar te wezen tussen de overheden der overwinnaars en de overheid van zijn ingenomen stad. Heel bleek en vermagerd, in het zwart van haar en baard, doodmoe, met een weemoedige glans van vriendelijkheid in zijn ogen, die wel telkens schreien kunnen, confereert hij aanhoudend, organiseert hij en tracht hij de vaak tegen elkaar botsende belangen door geven en nemen, door de macht van zijn vernuftige woord, door sussen en vergoelijken, door troosten en overreden, harmonisch op te lossen. Maar altijd fier, ook tegenover de dikwijls moeilijke eisen op niet altijd aangename wijze door de Duitse militaire overheid geformuleerd. Wat een heldhaftigheid, wat een niet genoeg te waarderen diensten bewijst deze teergevoelige staatsman dan thans toch aan de ongelukkige burgerij der zwaar beproefde Scheldestad, vooral waar zovelen, die beter op hun verantwoordelijke posten waren gebleven, door vrees overmand in de paniek mee zijn gaan lopen.

Daar komt juist ook burgemeester De Vos langs de gehelmde Cerberus voor de zaal, waar het Duitse gezag zetelt. Hij hoort ons Nederlands spreken, en diep ontroerd komt hij naar ons toe, houdt de handen van één der heren strelend vast, als hij met schor geworden stem dankt, dankt voor wat Nederland nu onvergetelijk doet voor de vluchtelingen. “Nooit, nooit zal België deze weldaden mogen vergeten, en ze nimmer naar waarde vergelden kunnen.”

De besprekingen die toen onder leiding van dr. Franck gevoerd zijn, zijn natuurlijk van vertrouwelijke aard. Gisteravond seinde ik u reeds, dat dit kleine gezelschap Nederlanders, zonder officiële opdracht, maar zelf sedert dagen als leiders werkzaam in de talrijke verwarringen ten opzichte van de verzorging en verpleging der vluchtelingen, zekerheid zocht omtrent vele kwesties, waardoor de

Belgen weerhouden worden om naar huis terug te keren. Ze maken zich waanvoorstellingen van de in Antwerpen heersende toestand, en zij wantrouwen de tot heden toe uitgevaardigde proclamaties. Bovendien weten de mensen niet of hun huis er nog staat, of er gelegenheid zou wezen hun kostwinning weer op te nemen, of vader en moeder er nog zijn, de patroon van de zaak, de directeur der fabriek, en wat niet al. De heren zouden gaarne een inlichtingendienst ingesteld zien om zoveel mogelijk op deze en andere vragen antwoorden te geven.

Ook dokter Franck verzocht de heren allereerst om toch al hun landgenoten te danken voor wat zij doen voor onze arme vluchtelingen. De diepste sympathie is hierdoor gewekt. En even sluerde aandoening zijn stem, toen hij zei "Nederland heeft ons ook behandeld als broeders. Beide volken hebben immers ook zoveel belangen gemeen, waarvoor België nu wel een hard lot moet dragen". Reeds had hij iemand afgezonden met een brief voor de Nederlandse bladen, waar deze gevoelens kort in worden uitgesproken.

Wat nu betreft de opwekking aan de vluchtelingen om terug te keren, daartoe waren reeds enkele mannen van vertrouwen naar de Nederlandse grensdorpen gezonden. De Duitse consul in Terneuzen zou er propaganda voor maken in het overstelpte Zeeuws-Vlaanderen. "Want", zei de president "natuurlijk mogen wij Nederland die last ook niet langer laten." Een groot bezwaar schijnt echter, dat reeds zovelen ver weg het land in zijn getrokken. Deze dingen zullen uiteraard met onze regering en in overleg met de Duitse militaire overheid worden behandeld. Onze regering regelt het transport.

En wat de inlichtingendienst betreft, hiervoor is reeds een Belgisch bureau opgericht aan de Meir, waarbij de medewerking van

welingelichte Nederlanders uiteraard zeer zou worden gewaardeerd. Aan de vluchtelingen kan voorts uit naam van dokter Franck worden verzekerd, dat de Duitsers de terugkerende mannen niet aan oorlogsarbeid zullen zetten, dat er van hen niet, zoals in Luik, enige persoonlijke oorlogsschatting zal worden gevraagd, wat natuurlijk de mogelijkheid van een schatting voor de stad als zodanig niet uitsluit. Voorts bestaat er geen enkele bepaling, dat de teruggekeerden Antwerpen niet meer zullen mogen verlaten, al is natuurlijk nimmer in een versterkte stelling met zekerheid te zeggen, dat men daaruit te allen tijde weer weg kan trekken. Doch hierin ligt geen enkele overweging om met terugkeren langer te talmen. Een proclamatie in deze geest is in wording, maar er zijn in Antwerpen zo weinig mensen van alle vakken overgebleven, dat alleen maar het drukken van deze plakaten drie dagen moet duren.

“Maakt u ook bekend,” vroeg dr. Franck, “dat de Duitse bezetting zich zeer ordelijk gedraagt. Dat er geen sprake is van inkwartiering van Duitse militairen bij burgers, omdat de stad zelf zorgt voor hun kwartieren, en eveneens voor alle verstrekkingen aan het leger. Doch komen de vluchtelingen in vloed terug, dan zullen zij goed doen voedsel mee te brengen voor de eerste drie dagen, omdat het bedrijfsleven zich bij de terugkeer uiteraard in die mate moet herstellen, dat althans de bezorging der levensmiddelen, die er in overvloed zijn, geregeld kan worden. Maar de Belgen kunnen zich niet trouwer aan hun land tonen, dan door op hun plaatsen terug te komen. Vooral is er behoefte aan bakkers, slaggers, letterzetters, glazenmakers, enzovoort”.

Onze regering zal dus, in overleg met de Nederlandse militaire overheid, het terugvervoer van de op anderhalf miljoen mensen geschatte vluchtelingen, met hun huisraad en wat al niet meer, zorg dragen. Duitse officieren zijn hiervoor reeds in Nederland, en generaal Terwisga is ervoor in Antwerpen geweest.

Doch, zoals ik in het laatste ochtendblad las, zijn er nog moeilijkheden, wat waarlijk niet te verwonderen valt. Ik was in de gelegenheid van enkele dezer bezwaren kennis te nemen.

Het militaire gezag te Antwerpen verlangt, dat de binnenkomst ordelijk zal geschieden, en onder controle. Dat men zich van de stromen geen duidelijke voorstelling maakt, begreep ik uit het aanvankelijk voornemen om deze controle aan een Duitse officier op te dragen, die hiervoor slechts van elf tot een en van vier tot zes uur de tijd zou hebben. Bovendien zouden de treinen met vluchtelingen binnen in de stad moeten aankomen, om geen gezwerf buiten rondom de forten te krijgen. Maar de verbinding met de stad is verbroken door het opblazen van de spoorbrug van Dam. Dit kunstwerk kan nog in geen tijden hersteld zijn, ook niet, wanneer de nodige ingenieurs en werklieden zich hiervoor weer melden. De controle zal in hoofdzaak dienen om na te gaan of er ook actief dienende Belgische militairen in burgerkleding meekomen, die vermoedelijk krijgsgevangen zullen worden gemaakt. Aan de bepaling, dat voorts alleen ordelijke burgers, die in eigen onderhoud kunnen voorzien, door de Duitse overheid zullen worden toegelaten, zal wel moeilijk de hand zijn te houden. Wat voor ons land trouwens te hopen is, want anders blijven wij hier met de paupers en verdere bezinksels zitten.

Vervolgens krijgt men de kwestie van het spoorwegmateriaal. Zal Nederland daarvoor kunnen zorgen, en zal de Duitse bezetting de eenmaal weer binnengekomen Belgische machines en wagens voor dit transport weer vrij uitlaten? Bovendien is de directie van de Belgische staatsspoor met welhaast het gehele personeel afwezig. Daardoor zal het uiterst bezwaarlijk wezen het spoorwegverkeer in België te herstellen, vooral omdat het personeel bezwaar zou hebben terug te keren zolang de kans groot is, dat het ook voor Duitse militaire transporten zal worden gebruikt. Ook zou de Duitse

kommandantur steeds ten minste een half uur voor het vertrek van iedere trein daarover bericht wensen, doch de telegrafische gemeenschap is grotendeels gestoord.

Behalve per trein, zijn er honderdduizenden uitgewekenen te voet en op karren. Er moet voor gezorgd worden, dat zij op de wegen voldoende ruimte laten om de bewegingen van de Duitse troepen ongehinderd te laten doorgaan. Voorts kan er ook niet telkens één schip met mensen aankomen, want de controle hiervan zou te tijdrovend zijn. De conditie is: grote scheepstransporten tegelijk. Het spoorwegstation Merksem achtten de Belgische autoriteiten niet ongeschikt voor aankomst van de treinen, maar de kommandantur acht het te ver uit de stad, en er is geen rangeerterrein. Het instellen van een postdienst uit Antwerpen naar Nederland en omgekeerd, waardoor de vluchtelingen althans een verbinding per brief konden krijgen met hun woonplaatsen, lag voorlopig niet in de plannen. De maatschappij Mechelen-Terneuzen was wel bereid de dienst te heropenen, doch alleen onder waarborg, dat er geen beslag wordt gelegd op de treinen.

Het verkeer over Essen zou slechts op enkelspoor kunnen geschieden, omdat er niet kan worden gerangeerd. Een latere eis was het herstellen van de hydraulische inrichting van het centraal station, om de locomotieven daar weer onder stoom te brengen onder Duits beheer. Maar alle technisch personeel is weg. Voor het herstel van dit werk zou het Duitse gouvernement in Brussel geen toestemming geven tot heropening van het verkeer. Men moest dus vooral het Belgische spoorwegpersoneel terugroepen, wenste het Duitse bestuur te Brussel. Ze zouden allen op hun oude posten gehandhaafd blijven, en geregeld worden uitbetaald.

Men ziet dat onze regering nog heel wat puzzels zal hebben op te lossen vooraleer de grote terugtrek zal kunnen beginnen. Inmiddels

werden drie mannen van vertrouwen uit Antwerpen aangewezen, om hun landgenoten tot het weer thuiskomen te bewegen. Het waren de heren Le Clercq, stadsadvocaat, Soeten, lid van de provinciale raad, en mr. Jamine, oud stokhouder der balie. Zij hebben als werkkringen gekozen Roosendaal, Bergen op Zoom en Zeeuws Vlaanderen. Zij zullen ook mededelen, dat hun stad geheel gaaf is gebleven, op enkele branden hier en daar na.

Een van de vele, dan toch trouw gebleven politieagenten, die voor de burgemeesterskamer op post stond in de Salle des pas perdus, vertelde, dat de Duitse militairen alvast bezig waren vluchtelingen terug te halen uit het Land van Waas, op grote vlotten over de Schelde. Want de schipbrug had het Belgische leger op zijn vlucht achter zich tot zinken gebracht. Hij kon het trouwens in gebarentaal goed vinden met de als uit brons gegoten wachtposten voor de zalen, waar de Duitse Kommandantur nu zetelde. En overigens was er die barre nacht, toen overal de granaten floten, en de felle donder niet van de lucht was, hier gelukkig niets voorgevallen. Duitse patrouilles hadden zelfs Belgische dieven opgebracht, die aan het plunderen waren geslagen. Overigens, te Antwerpen zelf was niet zoveel gestolen; wel in de buitengemeenten. Maar daar waren het de vluchtelingen geweest, die hier en daar de boel hadden opengebrouwen, om voedsel, om dekens en bedden, en zo nog wel het een en ander meer wat van hun gading was.

Een landgenoot, die ik later ontmoette, vertelde, dat er in zijn villa te Kapellen niets was weggenomen, maar letterlijk verhuisd, tot zelfs een groot buffet toe. Maar nu, zei de politieman, was alles rustig in de stad en we moesten vooral zeggen aan de mensen, dat hier niets voorvalt.

Ook op het stadhuis was in alles weer netjes. De eerste dagen hadden de Duitse soldaten in al die mooie oude zalen, met de vermaarde wandschilderingen, liggen te roken en te spuwen.

Doch het stadspersoneel was onder het bombardement door gebleven in het stadhuis, en als het nodig was, was het de stad ingegaan tussen de granaten door. "Niets dan hun plicht" vond deze eenvoudige man. Maar in het paleis van justitie waren er twee granaten door een achtermuur, zonder goede dag te zeggen, binnengekomen en hadden een gat geslagen. Drie waren er rakelings gevlogen langs dit huis van de vroedschap.

Inmiddels vervolgden wij met de auto's, de enige in particulier bezit, die wij de ganse dag zagen, onze ommegang door de stad onder ambtelijk geleide.

Onze gastheer bracht ons eerst naar de Stadswaag op welk plein de eerste bom uit een zeppelin is gevallen. Het gat van drie meter diepte in de straat was gestopt, maar het huis van de glazenmaker en inlijster, wiens vrouw het hoofd is afgeslagen, hing totaal ontwricht en overal gescheurd uit elkaar. Twaalf mensen zijn daarbij gedood, en overal rondom zagen wij de scherven en hoeken van de muren in de omtrek afgesprongen, de brokken uit het arduin, de splinters van kroonlijsten geslagen, de gaten en gaatjes van het zware schroot. De geleider loodste ons even binnen in het huis van de familie Le Clercq-Weber, daar in de Hoornstraat. De dienstbode vertelde van haar angsten, want haar mevrouw lag ernstig ziek en die had ze toch niet kunnen achterlaten.

Hier zijn twee scherven van granaten, blijkens twee gaten, door de voordeur binnengedrongen. Een is met een wonderlijk effect weg geketst door de linker zijmuur, en verdween in de hardplaat aan de overkant waar een vierkant gat zijn uitweg aanwijst. Verder niets

geen schade! De tweede scherf heeft de kamer aan de andere zijde van de gang bezocht.

Er wij tuften verder langs telkens weer van die geperforeerde muren, gesprongen ruiten, zelfs van de hardstenen stoep van “In de bonte Os” is een enorm groot blok geslagen. Daar las ik “Städtische Armen-Verwaltung, Armen Pflege!” Op het gebied van organiseren valt er van de Duitsers werkelijk nog heel wat te leren.

Aan de Kipdorpvest heeft de Duitsers divisiestaf de Belgische generale staf vervangen.

Voor het atheneum, midden in de stad, is een granaat ingeslagen. Alle ruiten van het grote, als hospitaal ingerichte gebouw zijn kapot. Maar onze chauffeur had vooral goed het adres van de patisserie Hessels onthouden, en wij stapten er af om in de rij van Duitse zeeofficieren onze honger met ... taartjes te stillen. De spraakzame madame zegde, zij en haar man moesten nu alles zelf doen, want heel het personeel was gaan lopen. En dan die last van geen druppel water uit de leiding; telkens een beetje pompwater lenen! De telefoon staat al zo lang stil. Ook is er geen melk te krijgen; maar zwarte koffie kon zij ons voor zetten.

En de officieren vertellen: het waren hier nog uitsluitend reservetroepen, want uit de linie aan de Aisne kon geen man meer worden gemist. Daarna was hun Marne-divisie hierheen gedirigeerd. De marine heeft toch niets te doen, want de Engelsen komen met hun vloot niet uit. Maar het ellendigste was, dat zij hier niets konden kopen. “We hebben geld om te betalen en schoenen en van alles nodig want verderop is helemaal niets te krijgen, omdat het van Brussel tot Mechelen overal brandt ...

Berlijn, 14 oktober. Met bijzondere sympathie, ja met onverdeelde bewondering wordt zowel in de pers als in politieke kringen de ontvangst van de Belgische vluchtelingen in Nederland besproken.

Berlijn, 14 oktober. De Norddeutsche Allgemeine Zeitung schrijft onder het opschrift "Betrekkingen van Engeland met België": "De militaire medewerker van de Times spreekt in het nummer van 12 dezer over de betrekkingen van Engeland en België, waarbij hij betoogt dat de neutraliteit een noodlottig geschenk voor België is geweest en het dit land onmogelijk gemaakt heeft andere onderhandelingen te voeren en overeenkomsten te treffen die het snelle en besliste hulp van zijn Engelse vrienden verzekerden. De Engelse en Belgische staven konden, naar het heet, geen plannen maken nopens militairen voorbereidselen, troepentransportmiddelen, spoorwegdienst, intendance enz. zonder streng genomen de onzijdigheid te schenden.

Deze verklaringen moeten, zegt de Norddeutsche, de onaangename indruk wegnemen, die het uitblijven van een tijdige hulp van Engeland heeft gemaakt en als verontschuldiging en verbloeming dienst doen. De militaire politicus van de Times doet geen moeite om te loochenen, dat België het recht had, een steun die veel verder ging, van Engeland te verwachten. Ook de Morning Post laakt nu, gelijk bekend is, dat Engeland tot redding van Antwerpen zo weinig gedaan heeft. Over de rechtvaardigheid van zulke verwijten mogen de Belgen en Engelsen het onderling eens worden. Voor ons is de erkenning van de man van de Times van waarde dat de Engelse en Belgische staven geen afspraken nopens militaire voorbereidselen konden maken zonder de onzijdigheid van België te schenden. Uit de Belgische akten en bescheiden die van Duitse zijde openbaar gemaakt zijn, blijkt echter voldoende, dat over een dergelijke schending van België's neutraliteit tussen Engelse en Belgische ambtelijke personen metterdaad geheime onderhandelingen zijn

gevoerd en afspraken zijn gemaakt. Dat is beslissend voor een inbreuk op de onzijdigheid. Wij stellen dit ook vast tegenover de Berlinske Tidende, die België vergeefs tracht te verontschuldigen met op te merken, dat het toch geen verbond met Engeland en Frankrijk tegen Duitsland gesloten had.

Londen, 15 oktober. De Times zegt in een hoofdartikel, dat het hoofddoel, dat de Duitsers met het schijnbaar zinloos teisteren van België hadden, was, invloed te oefenen op het Nederlandse volk. Hun veldtochtplannen voor de uitbreiding van het Duitse Rijk omvatten steeds de bezetting van België en Nederland. Aan die landen moest beduid worden, dat ze zich bij het Duitse statenverbond hadden aan te sluiten, goedschiks of kwaadschiks. België getuigt het. Het lijden van België is met opzet verergerd ten bate van Nederland. De Nederlanders weten, dat hun onzijdigheid alleen is geëerbiedigd, omdat zij Duitsland voordeliger was dan een schending daarvan, maar de inneming van Antwerpen heeft het vooruitzicht van die schending veel naderbij gebracht.

Antwerpen.

De directeur van de Rotterdamse Auto-Maatschappij, die deze week een paar keer de reis naar Antwerpen heeft gedaan, deelt ons mee, dat het in de stad thans overal rustig is. Er zijn niet veel Duitse militairen te Antwerpen. Langzamerhand leeft de beproefde stad weer. Het aantal Antwerpenaren, dat de vesting niet verlaten heeft, wordt geschat op 40 a 50.000. Bijna alle huizen zijn gesloten. Enkele winkels met voedingsmiddelen zijn geopend.

Zij, die in de stad achtergebleven zijn, dringen er op aan, dat hun families, die zich in Holland bevinden, zo spoedig mogelijk terugkeren. Zij kunnen hun niet schrijven, daar de postverbinding verbroken is. Voor vrees, dat de teruggekeerde Antwerpenaren de

stad niet meer zullen mogen verlaten bestaat, naar onze zegsman met stelligheid verzekert, geen enkele grond.

Er zijn nog grote voorraden levensmiddelen in de stad, zodat voor gebrek aan voedsel ook geen angst behoeft te bestaan.

Geleidelijk keren weer kleine troepjes uitgewekenen naar de stad terug.

Gisteren was er een militair concert voor het stadhuis.

Het beleg van Antwerpen.

Ik heb u reeds verteld dat de nacht van dinsdag op woensdag 7 oktober, door het lukken van de Duitse aanval op Dendermonde, een ganse ommekeer in de plannen der verdediging teweeg werd gebracht. De Engelse fuseliers, die halverwege de lijn Rupel-Nete en de binnenste fortengordel de loopgraven op dit ogenblik bezetten, werd bevolen hun gans niet bestookte stellingen te begeven. De pioniers welke, in verband met het methodische wijken, en het grondbeginsel van het herhaaldelijk, bij de terugtocht op de laatste vestingen, opnieuw front bieden - wat de eigen mensenlevens bespaart en de koelbloedigheid van de vijand wegneemt, waar hij dagelijks vaststelt dat het werk ongedaan blijft - de volgende vesting opwierpen, werd ook opgelegd, in de binnenste gordel intrek te nemen. De ganse vlakke voor de andere forten werd prijsgegeven, eer het naderen van de vijandelijke bestorming de verdediger er had toe gedwongen.

Inderdaad, ik mocht zelf ondervinden, dat onze nieuwste stelling, de forten onder de cijfers één tot acht gekend, en hun tussenruimten, zich op het ogenblik nog vrij verwijderd bevonden van de aanvallende strijdkracht.

De schanswerkers ten zuiden van Antwerpen waren immers in die dagen in zes onderscheiden compagnieën ingedeeld, dewelke, bij een verplaatsing van de werken, afzonderlijk moesten worden verwittigd. Zes fietsers werden dan ook uitgestuurd die ik met hun laatste boodschap in de duisternis verdwijnen zag. Een uur later kwamen ze terug, de schanswerkers, met geweer en spade beladen, en lieten zich bij ieder oponthoud, maar onmiddellijk op de grond neerzinken. De koude schenen zij niet meer te kunnen voelen, maar wel de uitputting die zich, na de opgewondenheid van de arbeid onder het gevaar, van hun verslagen ziel had meester gemaakt. Een paar soldaten worden uitgestuurd, een danszaal of de loods van een fabriek, of een afdak bij een brouwerij en een uitgestrekte kelder worden ontdekt, waar het stro van een vroegere inkwartiering nog gespreid ligt. Daar inderhaast naar toe: het is misschien maar voor een paar uur.

Bij het aanbreken van de dag bevond ik me weer in het logies van de officier die deze nacht het bericht over de achteruittocht had uitgestuurd. Hij bewoonde tijdelijk een keurige villa tussen forten twee en drie gelegen, voor het ogenblik door de eigenaars verlaten, al waren de knechten gebleven. Het wondere nu: die eigenaars waren Duitsers die bij het losbreken van de oorlog naar voor hen minder vijandig gebied gevluht waren. Hun knechten nu hadden ze bevolen het huis te blijven bewonen en bewaken tot de dag van hun terugkomst, en in verband met die lastgeving loon betaald tot ... 15 oktober. Onmogelijk, voor wie op de hoogte der strategische plannen van het Duitse legerbestuur zou geweest zijn, een beter passende datum te kiezen! De bekentenis van de gulle Vlaamse meid, weer hooggeschatte keukenkunst noch gekleurde wangen onder de staat van beleg erg schenen te lijden, gaf mij wel enige aanleiding tot nadenken over de soliditeit van het Pruisisch beleid! Och ja! Maar daar komt, met bedrukt wezen, een der fietsers van verleden nacht

terug. Hij had een opdracht gekregen voor een compagnie welke hij niet vinden noch opspeuren kon. De betrokken manschappen waren dus, na het aftrekken der op dezelfde lijn werkende pioniers, en ook der beschermende fuseliers op de laatst verdedigde verschansing, na hun arbeid, op het landtrookje tussen de beide legers in, als verlaten blijven staan. Het was nu tijd misschien om ze voor een verrassing te vrijwaren. Ik sprong op de motor en reed recht naar het front. Een soldaat heeft gelukkig, meestal de tijd niet om na te gaan hoe gevaarlijk de opdracht is, waarmee hij gelast wordt, maar ik kende de toestand maar te goed. Ik had wel niet te vrezen, dat ik in het bereik zou komen van de bewuste stellingen welke de vijand deze nacht, na de aftocht der Engelse fuseliers misschien opgenomen had. Hij had de betrokken troepen niet trachten te bestoken, en was wellicht nog niet vooruit getogen. Dat was ook het gevaar niet. Maar zijn verkenners moesten nu, bij groepen van een tiental reeds, de hele vlakte doorkruisen die, plotseling, en vóór de aanval, prijsgegeven werd. Zoals ik het reeds heb gezegd, stonden er op het veld, langs de wegen, en aan de sloten talrijke heesters en struikgewas. Een verrassende overval was wel te vrezen vanwege soldaten op ronde, die als verkenners in de grachten sluipend, achter die heesters omzichtig vooruitkomend, de motor uit de verte zouden horen aantuffen, en achter een boom verscholen, de berijder koelbloedig, op treffende afstand, in een rechte lijn met de loop van het geweer zouden stellen.

Het eigenlijke front van ons leger bestond uit loopgraven, heel diep, zoals de Engelse soldaat ze verkiest, hun op elkaar volgende rechte lijn aan beide kanten van de weg liggend als de armen van een kruis waarvoor de baan als stam zou hebben gediend,.

Midden op de weg staat een schildwacht. Toegang naar de eigen vesting laat hij toe, alle verwijdering eruit wordt aan burgers ontzegd. Door de achteruittocht van verleden nacht verrast, komen er nog

enkele inwoners op het prijsgegeven gebied, de bescherming van onze laatste verdediging betrekken. Een kruiwagen rijdt aan, door een sterk boerenmeisje getild, waar, op een kussen, een schijnbaar gedeeltelijk lamme man in gezeten is. De vrouw bloost in de mistige morgen, zoals een oogstappel op een tinnen schotel. En ze barst uit van het lachen. Want de man die ze vervoert is gek, en met open armen en een ingetrokken wezen zingt hij nu Latijnse woorden. Zij houdt bij de schildwacht een ogenblik stand en zegt hem, zich over haar last verontschuldiging: "Hij is zot, maar ik heb hem toch meegenomen; hij is zo lolli!"

En zij proestte van het lachen bij iedere gelaatsstuipt van de man. Iemand vroeg: "Woont hij dan alleen!" "Maar het is mijn vader!" zei ze.

Ik reed door en bevond mij thans tussen de beide legers die de laatste fase van de zesdaagse slag gingen voeren. Nu volgde ik de lijn der verschansingen, deze nacht opgeworpen, en die bij de verdediging niet van dienst zouden zijn. Zo bereikte ik de plaats waar de betrokken manschappen die we in gevaar hadden gewaand, gewerkt hadden: rechts, links, niemand. Daar staat het kasteel dat hen het laatst als inkwartiering had gediend; even binnengereden: ook niemand. Ik schaam me niet te zeggen: het woord verluchting, én over het veilig zitten dier troepen, die toch ook het veld hadden geruimd, én over het gelukkige aflopen van mijn opdracht, zal op dit ogenblik wel overeen zijn gekomen met het gevoelen dat ik onderging.

Het was mijn laatste krijgsverrichting!

Met blijdschap trad ik de villa weer binnen, waar nu de officieren haastige aanstalten maakten om naar de overkant der Schelde te trekken (zo klonk nu, na dat van deze nacht, het jongste bevel). Ook

met blijdschap werd ik teruggezien. Aan beide kanten van het huis klonken nu de geweldige salvo's uit alle vuurmonden der vlakbij gelegen forten. De kamp was weer aangebroken. Een verschrikkelijke ontploffing kondigde ons aan dat de Belgische genie de spitse toren van de kerk te Borsbeek opblies, daar hij kon dienen bij het hoekkiezen der Duitse batterijen. Het bevel was dringend. Maar, op de tafel, in tulpvormige roemers, parelde het klaarste sap dat uit de Rijnse druif ooit werd geperst. Op die ochtend, onder het vuur van hun kanonnen, gans bewust van hetgeen daar afgelopen was, zonder het overbodige pochen van wie zijn moed moet opwinden - neen in onze harten diep verslagen misschien, maar met een geest vol onwrikbaar vertrouwen, op die ochtend, hùn Duitse Rijn:

“Nous l'aurons eu dans notre verre ...”

Middelerwijl begon de vijand weer raak te schieten: de ruiten van het huis beefden en dreigden door te breken.

We zouden verschillende richtingen volgen, en namen zo afscheid.

Een paar uur later bevond ik mij op de linkeroever van de stroom, buiten de door de vijand ingenomen sector.

Op de avond van die dag begon de beschieting van de stad.

De vijand zou dus niet meer vooruitdringen: hij bezat stellingen van waar hij Antwerpen kon bestrijken. Anderzijds bedreigde hij ernstig de aftocht van de bezettingstroepen naar de westelijke zeekust. Nu gold het alleen nog het grootste deel mogelijk van onze legermacht, op veilig gebied te brengen, en werd iedereen spoedig de weg naar het westen aangeduid.

En thans is Antwerpen gevallen. In de stad is de vijand binnen gedrongen.

Nog: de val van Antwerpen.

Londen, 12 oktober.

Ge begrijpt, dat men over de val van Antwerpen nog niet is uitgepraat. De zaak heeft twee kanten. Daar is ten eerste het koor der Duitse persstemmen, dat Engeland de zedelijke verantwoordelijkheid voor het lot der rampzalige stad opschuift. Engeland heeft de Belgen tot verzet "opgestookt". Engeland heeft tot de laatste druppel bloed van hen "geëist" en hen tenslotte smadelijk in de steek gelaten. Er is in de laatste tijd nog heel wat over de eerste verantwoordelijkheid voor het betrekken van België in de grote oorlog nagepleit. Niet slechts het grijsboek van de Belgische regering met zijn herinnering aan en onthulling van verzekeringen van Duitse zijde in 1911, in 1913, ja tot op de ochtend van 2 augustus 1914 toe, heeft er aanleiding toe gegeven. Ook de met gedurig krachtiger nadruk herhaalde beweringen van de talloze Duitse apologisten, dat de onzijdigheid van België slechts in naam bestond, dat inderdaad de Belgen in verstandhouding met de ententemogendheden stonden, dat zelfs hun onzijdigheid voor het eerst door Franse troepen feitelijk is geschonden.

Het is duidelijk, dat bij beschouwingen over de zakelijke verantwoordelijkheid voor Antwerpen deze kwestie voorgaat. Moet men aannemen, dat België, opgestookt door Engeland en Frankrijk, Duitsland aanleiding heeft gegeven tot zijn ultimatum van 2 augustus, dan kan men de ellende, waaraan de ongelukkige Belgen zijn blootgesteld, blijven bejammeren, maar men kan er, historisch gesproken, slechts Engeland en Frankrijk en de Belgische regering zelf een verwijt van maken. De Belgische regering zelf, want in grote landen vergeet men wel eens, dat al is een staat klein, zijn regeerders daarom nog geen onmondige kinderen zijn. En dit geldt ook omgekeerd. Wanneer België in het begin van augustus besloten heeft

zijn onzijdigheid te verdedigen tegen een geheel ongeprovoceerde aanval, dan kan men in het begin van oktober niet opeens de Engelsen gaan aansprakelijk stellen voor wrede maar logische consequenties van die eerste oorzaak. Wat nu ten slotte die oude kwestie betreft, zoals ik al zegde, daarover zijn hier in de laatste weken nog heel wat woorden gevallen. Alle ontkenningen van Belgische, Franse en Engelse zijde over verstandhouding of schending van België's onzijdigheid voor Duitsland's ultimatum laat ik daar. Het beste antwoord dat van de zijde der bondgenoten wordt gegeven, is een herinnering aan von Bethmann Hollweg's woorden in de Rijksdag: "Wij weten dat wat we doen verkeerd is, maar nood breekt wet. We moeten er ons een weg doorslaan." Ook in zijn laatste onderhoud met sir Edward Goschen, de Engelse gezant, sprak de rijkskanselier geen woord over wandaden der Belgen, die Duitsland's optreden een zedelijke wettiging zouden geven. Al wat hij aanvoerde was, dat zulk een "stuk papier" als een verdrag toch de moeite niet waard was om zo hoog op te nemen.

Maar dat neemt niet weg, dat de val van Antwerpen de Engelsen een pijnlijk gevoel heeft. Het is natuurlijk dwaasheid om het voor te stellen, alsof België alleen voor Engeland en Frankrijk zou strijden. Het vecht voor zichzelf, voor zijn behoud niet slechts als een afzonderlijke, maar als een onafhankelijke staat. Toch is het moeilijk te verduren, dat juist België zo ontzettend zwaar door de oorlog wordt bezocht, en bij iedere Engelsman komt onwillekeurig de gedachte op: "hadden wij niet meer kunnen doen?" De 8000 man mariniers was iets. Was er meer mogelijk? En ziedaar, een kwestie die voor ons niet is uit te maken. Men kan er slechts op wijzen, dat de val van Antwerpen voor de bondgenoten gezamenlijk een slag is, zodat zij wel meer zouden hebben gedaan als het doenlijk was geweest. Blijkbaar eiste de slag in Noord-Frankrijk, die zeker de hoofdzaak is, alle beschikbare troepen. Dat neemt niet weg, dat

Archibald Hurd in de Daily Telegraph ronduit schrijft, dat het gebeurde een klap is voor Engeland's prestige.

In hoever buitendien de val van Antwerpen een slag is voor de gemeenschappelijke zaak der bondgenoten, besprak ik in mijn vorige brief al kort. De bladen staan vol met beschouwingen erover. Wat de vlootbasiskwestie aangaat, daarover valt natuurlijk niet veel te zeggen. Wanneer de Duitsers de onzijdigheid der Schelde ontzien, gelijk de Engelsen met prijzenswaardige correctheid hebben gedaan, dan is het beeld waar de Engelse pers druk gebruik van maakt, niet onjuist: Duitsland heeft een ongeladen pistool veroverd, om op Engeland's borst te richten. Er blijft dan nog de mogelijkheid van een basis voor de luchtvloot. Maar ik zie niet goed in, waarom juist Antwerpen daartoe zou moeten dienen. Brussel ligt niet verder van Londen. Het bouwen van zeppelinloodsen kost trouwens veel tijd (men zegt een half jaar minstens) en de verrichtingen der Engelse vliegers te Düsseldorf tonen, dat ze kwetsbaar zijn.

Een andere zaak is, dat de verovering van Antwerpen de Duitsers de toegang tot West-Vlaanderen opent. Er zijn vandaag reeds berichten over gevechten op de weg naar Oostende. Antwerpen zou dan slechts een voorbereiding zijn tot een voortschrijden naar de Noordzeekust. De marine deskundige van de Morning Post beweert ten aanzien hiervan met stelligheid, dat "tenzij Duitsland de zee weet te beheersen, het bezit van de Belgische kustlijn waardeloos voor haar is". Waardeloos lijkt sterk uitgedrukt. Niettemin blijft de conclusie wat ik zaterdag niet schreef, namelijk dat het voornaamste belang van de val van Antwerpen voor de Duitsers ligt in de mogelijkheid versterkingen aan generaal von Kluck te zenden. En hoe aanzienlijk die versterkingen zullen kunnen zijn, kan men nog steeds niet schatten. Zolang het Belgische leger nog te velde staat, zullen de Duitsers wel moeten trachten eerst daarmee af te rekenen.

Alles bijeen heeft de tragedie van Antwerpen hier een uiterst pijnlijke indruk gemaakt. Het druk geschrijf in verband ermee over luchtaanvallen op Londen vindt zeker ook wel aanleiding in de gedurig scherpere bepalingen op de verlichting der stad. Het is hier nu 's avonds haast levensgevaarlijk om Trafalgar Square over te steken. De volle maan liet zich laatst geen zwart kapje voordoen, maar nu die uit eigen beweging vertrokken is, jagen auto's en motorbussen in het donker over de straten. "Ze zullen niets anders uitwerken met een aanslag dan een toeloop naar de werfkantoren," heeft een der ministers onlangs gezegd. Zeker, dat een paar bommen de Engelsen buiten hun bezinning zouden doen schrikken, gelooft niemand die ze kent. Maar laat ons hopen dat St. Paul en de Westminster abdij geen mikpunt voor Duitse vliegers zullen worden.

Van de Brabantse grens.

Een lezer schrijft ons:

Maar ik bij de vele berichten, die uw blad dagelijks van de Brabantse en Zeeuwse grens geeft, er één voegen? Het is het volgende:

Brabantse provinciestad. Aan het station elk half uur stampvolle treinen met vluchtelingen, door onze brave Hollandse soldaten snel gelaafd. Een lachende goedmoedige wachtmeester, niet zo heel jong meer, met kopjes vol snijbonen met spek, die gretig verslonden worden, tong en vingers doen hun werk; geen lepel meer aanwezig. Koffie pijlsnel gegoten in kopjes, bakjes. Brood, door vriendelijke dames gesmeerd, nog sneller uitgedeeld door hard hollende soldaten. Soep, in onze keukenwagens bereid - niet mondjesmaat - voor de vrouwen verstrekt. Melk voor de kinderen, door soldaten, korporaals, in draf aangebracht, in zuigflessen en napjes gedaan. Lafenis alom.

Een groep stafofficieren, eveneens in actie, ernstig, goedgezind, en daarnaast de martiale figuur van de generaal, kaarsrecht, sympathiek, bemind door ieder. Vochtig het scherpe oog; aangegrepen als hij is door die ellende, nooit tevoren gezien, vliegt hij, de commandant van ons allen, van rechts naar links, zoekend de kleinsten en hen zachtjes toeduwend een chocolaatje in het open mondje. Geen man, geen vrouw, slechts kinderen zoekt hij op, en geen enkel krijgt het snoepje, zonder een kneepje in het bleke wangetje en een vriendelijke glimlach.

Daar gaat alweer de trein. De generaal tuurt hem na.

De Times vernam maandag uit Oostende, dat de heer Van Hee, de Amerikaanse vice-consul te Gent, naar Brussel is gegaan, om de zaak van de stad bij de Duitse militaire gouverneur te bepleiten en hem te vragen, om de troepen slechts in bepaalde nader omschreven wijken te leggen. Zodoende zou het gevaar van botsingen tussen burgers en militairen aanmerkelijk verminderd worden.

Uit Oostende werd maandag aan de Engelse bladen geseind, dat de Duitsers in België stellingen in gereedheid hebben gebracht die ten minste even sterk zijn als die aan de Aisne. Zij hebben zwaargewapende betonversterkingen aangelegd, die zich van een punt ten oosten van Leuven naar een plaats ten noorden van Vilvoorde uitstrekken en verder over Aalst naar het zuiden naar een punt ten zuidoosten van Brussel. Eindelijk loopt er een linie van versterkingen van Luik over Namen en Bergen naar Valenciennes.

Dagboek van de oorlog (KVdW).

Brussel, 4 oktober.

Het is vandaag twee maand, dat de oorlog is uitgebroken. Toen ik, twee maand geleden, naar de N.R.C. seinen moest, dat ons de oorlog

was verklaard, beefde onder het schrijven mijn hand verschrikkelijk. De eerste dagen hebben wij een opwinding gekend, die in de voorspiegeling van Belgische overwinningen, zo goed als in de panische vrees van Duitse vooruitgang even gespannen stond. We hebben de onvergetelijke intocht beleefd, acht dagen dat de Brusselse bodem gedreund heeft als gebarsten brons onder de Duitse schoenen. We hebben het bonzen van ons hart leren regelen op het doffe blaffen van verre en ook dichte kanonnen. We hebben de mitrailleurs als het ware voelen bijten in ons eigen vlees. En we zijn kalm gebleven.

We zijn kalm gebleven, eerst onder de ijzeren vuist van de schrik, weldra onder de slappe deken van de gewoonte, soms bij de geruststelling van een geboden hoop op een zo goed als zekere bevrijding. Mistroostigheid heeft het volk misschien geen ogenblik nog gekend. De Brusselaar is nu eenmaal een gaper, en bang voor het gevaar heeft hij zich nooit getoond. De Duitsers zijn trouwens tot hiertoe in Brussel correct geweest; nog slechts weinigen van ons hebben onder ruwheid of strengheid geleden. Behalve de eerste der Brusselaars, en de meest bewonderenswaardige: burgemeester Max. Om redenen, die men ons nog steeds niet heeft geopenbaard.

Wel bracht de verlopen week een ernstige afwisseling. Het is vandaag de negende dag dat, zonder op te houden, de forten om Antwerpen worden beschoten. De Duitsers, bedreigd in Frankrijk, worden gedwongen misschien zich langs de Samber naar België te moeten oprollen, willen zij hun retraite kunnen dekken. Daarom moeten zij Antwerpen hebben. Rond Antwerpen nu vechten zij sedert negen dagen en de Belgen die het nationale schuiloord verdedigen, spannen ongetwijfeld al hun krachten in om de inneming te beletten.

Het heeft een week van grote spanning gegeven: de geweldigste die wij in die twee maanden hebben gekend, want ditmaal een

overdachte. De toestanden staan thans voor sommigen klaar afgetekend: men beseft wat weerstand of nederlaag betekent.

Maar van lieverlede is op de emotie een zekere verdooving gevolgd. Onze zenuwen zijn thans moe. Heel zuiver is ons oordeelsvermogen nog niet geworden. Onze gewaarwordingen zijn echter stomper. Wij lijden minder, zonder dat we durven geloven aan de afleidingen van onze rede.

Het volk, het eigenlijke volk, dat niet redeneert, dat onmiddellijk op zijn indrukken reageert of die indruk wegpraat en met kwinkslagen afslaat, het volk kent, het spreekt vanzelf, zulke stemmingen niet. Brussel is een der geestigste steden van de wereld. Men spot er, waar men elders huilen zou. En toch heeft men er de Duitse invasie ontvangen op de zeer speciale humor, die men niet geheel vatten kan als men zelf geen Brusselaar is, en die soms wat al te gekruid is om door iedereen gesmaakt te worden. Verarmd tot bedelen toe - de talloze venters verkopen van alles op straat - hebben onze "ketjes" niets van hun goede luim verloren. Zo heeft de oorlog hun zin voor beeldspraak als het ware nog verscherpt. Het grove, diepe gebrom van de monsterkanonnen noemen zij "kerkmuziek". Op de "Wacht am Rhein" hebben zij varianten gevonden, die ik u niet kan overschrijven zonder u in uw kiesheid te kwetsen. Ze hebben ergens een kaart van België uitgeplakt, waarover twee stroken papier en waaronder de melding: "Fermé pour cause d'aggrandissement." Op de keizer hebben zij spotprentjes gemaakt, die eerder geestig dan eerbiedig zijn, en waar de keizer zelf vermoedelijk om lachen zou. Een andere tekening vertoont Poincaré, koning George, de keizer en koning Albert, gezeten rond de whisttafel. "Ik vraag," zegt Poincaré, "ik ga mee", verklaart de koning van Engeland; "misère," roept de keizer uit; "solo slim", triomfeert onze vorst ... Gij moet u zulke grapjes voorstellen onder begeleiding van het kanon; dan ziet ge er misschien het heldhaftige van in.

De Duitsers intussen richten zich in voor de winter. Al de ministeries zijn goed voorzien van kolen: de Duitse ambtenaren zullen van kou niet sterven. Dat zij er aan denken, zich bestendig in Brussel te vestigen, wordt bewezen door het feit, dat zij nu het ministerie van financiën in hun bezit hebben genomen. Ze zullen de belastingen innen. Ge weet dat wij er juist allerlei nieuwe hadden gekregen. Het schijnt wel het enige ministerie te zijn, behalve dat der spoorwegen, waar nog Belgische ambtenaren aan het werk zijn. Wel hebben ook daar al de mindere bedienden geweigerd de arbeid te hervatten. De hoge heren hebben er echter in toegestemd, zegt men, voor de Duitsers te werken. Men heeft van hen de ondertekening geëist van een belofte, geen eed, waarin zij het stipt naleven van hun verplichtingen toezeggen.

Zij die zich vleien met de hoop, Brussel weldra leeg van Duitsers te zien, zouden zich dus wel vergissen. En nochtans is die oorlog in België, die zoveel tijd en zoveel mannen kost, blijkbaar niet geheel naar de zin van onze overheersers. Tot tweemaal toe liepen geruchten, als zou de vrede worden getekend. Men plakte diplomatieke documenten uit, waaruit bleek dat de vrede ons na de inneming van Luik was aangeboden geworden. Het telegram van keizer Wilhelm aan president Wilson was, wat België betreft, niet dubbelzinnig. Bij elke gelegenheid doen de Duitsers in hun afkondigingen uitschijnen, dat zij aan de oorlog in ons land geen schuld zouden hebben. En nu kondigt ons vandaag een Brussels gelegenheidsblaadje, "L'Echo de Bruxelles", dat natuurlijk onder Duitse censuur staat, en waarvan men zegt, op gronden, die ik niet ken, dat het door Duitsers wordt opgesteld, volgende karakteristieke brief af, die ons hier al heel weinig Belgisch voorkomt:

Monsieur le Rédacteur,

Je lis en tête de votre journal la devise "Pour le bien-être général" et je me permets d'indiquer celui-ci par le seul mot qui me semble le résumer pour le moment: P-a-i-x.

Quand j'ai appris que notre état-major a fait évacuer les villages environnants de Malines pour abattre toutes les maisons qui sont dans la ligne de tir, je me suis dit: mais ces démolitions qu'on fait au nom de la stratégie d'un côté, celles qu'on fait pour le même motif ou par mesure de répression d'un autre côté, cela s'appelle toujours pour moi "destruction-appauvrissement".

Et alors je me suis demandé s'il ne serait pas temps de cesser cette manie de la résistance à outrance qui finira par faire de notre beau pays un véritable désert et accablera les générations futures de charges épouvantables.

J'ai ici sous la main une apostrophe de l'écrivain français Romain Rolland à l'écrivain Gerhardt Hauptmann où il est dit: "Réservez ces violences à nous, Français vos vrais ennemis".

Et en effet n'avons nous pas assez souffert pour une cause qui au fond n'est pas le nôtre? La France, l'Angleterre, la Russie, le Japon ne pouvaient-ils dire enfin à la Belgique ou plutôt à la ville d'Anvers que concentre en ce moment les forces vives de la patrie:

"Assez lutté avec vos faibles forces. Concluez une paix honorable avec le colosse contre lequel dorénavant nous allons opposer nous seuls nos forces considérables".

Ou quel homme courageux des parties politiques, qui ont le pacifisme dans leur programme, osera s'adresser au nom de Bruxelles à la ville soeur pour mettre fin aux désastres présents et éviter ceux qui la menacent encore?

Qui veut, dans la haute société, dans les cercles dirigeants, quoi, dans la classe ouvrière, se couvrir de gloire en se chargeant de cette mission hautement humaine?

J'espère que ma voix sera entendue et que le parti qui a voulu faire déposer les armes après la chute de Liège et plus tard encore, recevra de Bruxelles, qui a préféré également déposer les armes que de se battre à mort, l'appoint nécessaire pour faire prévaloir le véritable bien être général; La Paix.

Aristide.

Deze ondubbelzinnige vredelievendheid belet niet, dat de Duitsers de strengste maatregelen treffen, waar men ze in hun bezigheden of belangen stoort. Zo hadden burgers tussen Lovenjoel en Verrijck de spoor- en telegraaflijnen doen springen. Dat is voor de Duitsers van groot belang: gemelde dorpen liggen op de lijn Brussel-Luik, die hun verbinding met hun vaderland verzekert. Stoornis zal het ongetwijfeld hebben verwekt. Er wordt dan ook uitgeplakt dat voortaan in al de plaatsen waar dergelijke voorvallen mogelijk zouden zijn, gijzelaars gevangen worden gehouden, die men zal fusilleren bij de eerste poging tot vergrijp. Al wie maar enigszins kan worden verdacht van dergelijke pogingen, wordt eveneens doodgeschoten. En daar men verder meent, dat het wielrijders in burgerkleden zijn die zich aan zulke misdrijven schuldig maken, is voortaan alle verkeer per fiets verboden, en worden al de verleende machtigingen ingetrokken. En wat dezen te wachten staat, die hierop inbreuk wilden maken, kunt u wel denken ...

5 oktober.

Verschrikking: drie forten van de buitenring om Antwerpen en de tusseliggende redoutes zijn in Duitse handen: Walem,

Koningshooikt en Lier zijn, na 10 dagen beschieting, niet “zerstört” ditmaal, maar “verobert”. En nu is het echte verslagenheid onder de menigte: zij vreest dat binnen heel kort Antwerpen zal ingenomen zijn, door een bombardement geheel in as gelegd, heel ons leger vernietigd, onze vorsten misschien op de vlucht, de regering voortaan geheel in Duitse handen ...

En men vertelt aan elkaar dat gisterenavond inderdaad een honderdtal Belgische artilleristen zijn aangevoerd geworden, door de Duitsers gevangen genomen. Weer had men het plein voor het Noorderstation geheel ontruimd. Maar men had toch toegelaten, dat het volk met onze soldaten enige woorden zou wisselen. De soldaten hadden blijkbaar de moed niet opgegeven. Bij het geroep, onder de menigte, van “Vive la Belgique!” Hadden zij met de muts gewuifd. En zij hadden verzekerd, dat Antwerpen stand zou houden.

Maar de afkondiging van heden stemt niettemin pessimistisch. Er staat duidelijk in: “Nu kunnen wij naar de tweede rij fort en verder de stad bombarderen.” Het denkt er niet aan, het volk, dat de Duitsers nog te kampen hebben met allerlei natuurlijke en andere hindernissen.

Zo staat hun leger al onmiddellijk voor het water de Nete, dat zo gemakkelijk overstroomt. En dan zijn daar nog de velden met prikkeldraad en met pinnen. Men mag niet vergeten dat de fort en, die tien dagen lang weerstand boden, 35 jaar oud zijn; dat de tweede verdedigingsgordel beter gewapend is en lang niet zo genaakbaar; dat Antwerpen zelf daarenboven binnen wallen en muren ligt waar men niet zo licht doorheen kan ...

Maar al die redeneringen werken op de menigte niet: zij ziet Antwerpen reeds in Duitse handen, en zij schrikt ...

Zelfs intellectuelen, dezen die iedere dag een frank en meer over hebben voor een binnengesmokkelde "Flandre libérale" (gisteren ging het blad tot vijf frank, omdat men een aantal verkopers gearresteerd had), zelfs dezen beginnen te vertwijfelen. Hun lijfblad brengt hen echter wat geruststelling: de Duitse mededeling zal wel enigszins overdreven zijn. En inderdaad, wij horen nog heel duidelijk het kanon, dat van niet verder dan van Lier kan komen ...

Ik sprak daareven van dagbladverkopers. Zij zijn niet de enigen die iedere dag hun leven wagen. Daareven brengt men mij een brief uit Gent. De brenger belast zich met brieven voor alle richtingen, ook voor het belegerde Antwerpen, met de verzekering dat de zendingen in goede handen komen. Weet gij, hoeveel hij vraagt om zo'n brief te bestellen? Eén frank, geen cent meer. Weliswaar bekent hij, er soms meer dan honderd mee te nemen ...

7 oktober.

De pneumatische stadshorloges wijzen verder op iedere straathoek het juiste uur, niet het Duitse. Het officieel juiste Belgische uur, ons overgemaakt door de traditie en uit Greenwich. En voor mensen, die de manie der stiptheid hebben, de mensen die ziek zijn - ik beschuldig mezelf -, als zij niet weten, in werkelijkheid en in alle overdrachtelijkheid, hoe laat het is, die mensen hebben weer een gevoel van veiligheid in zich, dat, hoe ongerijmd ook, hun gedachten laat weiden buiten de dubbele gordel fort en rondom Antwerpen.

En dan: er lacht een heerlijk zonnetje door het gele en rode loof. Het is middaguur. De kleuters komen kraaiend van school. Er heerst een blijde rust.

Nochtans wordt van Duitse zijde medegedeeld, dat weer twee nieuwe fort en, die van Kessel en van Broechem, "zum schweigen

gebracht" zijn. Maandag waren die van Walem, Koningshooikt en Lier "erobert". Op twee oktober heette het, dat er een paar andere, die niet werden genoemd, "genomen und zerstört" waren. In die terminologie is een omgekeerde climax, die wel een reden zal hebben. Ik denk het althans ...

Van gisteren af is de stad weer veel kalmer geworden, al was er een proclamatie, waarvan de Nederlandse tekst letterlijk zegde, dat de operaties rondom Antwerpen "voltrokken" waren. Hetzelfde stond echter geschreven over de verrichtingen in het Duitse oosten, wat geruststellend gewerkt heeft. Trouwens, er zijn hier nieuwtjes, die ik niet verklappen wil, en die de onrust voor een goed deel hebben doen wijken.

In Brussel werd verteld dat de Duitse troepen aldaar erg hadden huisgehouden in het koninklijk paleis te Laken. De Duitse overheid heeft een aantal civiele beambten een onderzoek ter plaatse doen instellen, en het resultaat van dat onderzoek wordt nu in de Duitse bladen medegedeeld.

Het paleis bevat meubelen en kunstvoorwerpen, die uit de laatste tientallen jaren dateren. In de pronkzalen van de benedenverdieping hangen gobelins uit de 17e eeuw en schilderijen, die geen bijzondere waarde hebben.

Nergens werden in het paleis ook maar de geringste sporen van wanorde, bevuiling of andere onbehoorlijkheden aangetroffen. Ook de uitgebreide broeikassen, met hun oude palmen en oranjebomen (sommige daarvan zijn 3 à 400 jaar oud) en de orchideeënkassen zijn alle ongeschonden en worden in uitstekende staat van verzorging gehouden. Dit geldt ook voor alle overige kostbare gekweekte bloemen. De geruchten, over schade aan kastelen, tuinen of kassen toegebracht, zijn geheel uit de lucht gegrepen.

We lezen dit in de Kölnische Zeitung. Berlijn van 14 oktober. De Lokal-Anzeiger schrijft: Nog doet de vreugde over de snelle val van Antwerpen ons hart sneller kloppen, maar onze gevoelens tegenover de overwonnen vijand zijn veranderd. In het begin, toen de franc-tireur oorlog tegen ons woedde, waren wij uiterst vertoornd, maar nu is in plaats daarvan uitsluitend medelijden gekomen. Feitelijk is thans de verbittering geheel gericht tegen Engeland, dat in de ogen van het Duitse volk steeds meer de bewuste aanstichter van de oorlog wordt.

Belgische vluchtelingen.

De directie der staatsspoor heeft maatregelen genomen, opdat de doorvoer van Belgische vluchtelingen uit Noord-Brabant en Zeeland naar de andere provincies regelmatig dan tot dusverre zou plaatshebben.

Verschillende extra treinen, waarmee het vervoer kosteloos plaats heeft, zullen zo nodig ingelegd worden. Met steuncomités is daaromtrent geconfereerd.

Hedenmorgen zullen twee extra treinen van Vlissingen vertrekken om ongeveer 1500 Belgische vluchtelingen uit Zeeland, Bergen op Zoom en Roosendaal naar Nijmegen, Zwolle en Assen te vervoeren, waar ze voorlopig gehuisvest zullen worden.